ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ DÁMASO RUIZ-JARABO COLOMER της 24ης Ιουνίου 1997 *

Περιεχόμενα

I — Περιστατικά της κύριας δίκης ..... I - 4683

II — Η παραγωγή και η εμπορία του τυριού φέτα στην ΕΚ ..... I - 4686

III — Η ελληνική κανονιστική ρύθμιση για το τυρί φέτα ..... I - 4692

IV — Οι εμπορικές ονομασίες των τροφίμων: νομολογία του Δικαστηρίου και κοινοτική κανονιστική ρύθμιση ..... I - 4697

A — Οι κοινοτικές ονομασίες ..... I - 4697

B — Οι κοινές ονομασίες ..... I - 4697

Γ — Οι γεωγραφικές ονομασίες ..... I - 4701

V — Ανάλυση των προδικαστικών ερωτημάτων ..... I - 4708

A — Η εφαρμογή του άρθρου 30 της Συνθήκης ..... I - 4709

B — Η δικαιολόγηση του μέτρου ..... I - 4711

1. Η προστασία των καταναλωτών και η ευθύτητα των εμπορικών συναλλαγών ..... I - 4712

α) Κύρια επιχειρηματολογία ..... I - 4712

β) Επικουρικά επιχειρήματα ..... I - 4713

2. Η προστασία της βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας ..... I - 4718

VI — Πρόταση ..... I - 4725

1. Η παρούσα υπόθεση οφείλεται σε διαφορά εκκρεμούσα ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, στο οποίο προσέφυγαν η δανική εταιρία Canadane Cheese Trading AMBA (στο εξής: Canadane) και η ελληνική εταιρία Αφοί Γ. Κουρή ΑΕΒΕ (στο εξής: Αφοί Κουρή) αιτούμενες την ακύρωση ορισμένων διοικητικών πράξεων διαφόρων ελληνικών αρχών με τις οποίες είχε απαγορευθεί η εμπορία στην Ελλάδα υπό την ονομασία «φέτα» μιας ποσότητας τυριού εισαχθέντος από τη Δανία.

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ισπανική.

I — Περιστατικά της κύριας δίκης

2. Με την τελωνειακή διασάφηση 53.130, της 26ης Αυγούστου 1991, δηλώθηκε στο Έκτο Τελωνείο Πειραιώς η εισαγωγή 850 χιλιογράμμων λευκού τυριού συσκευασμένου σε μεταλλικά δοχεία, τα οποία έφεραν την ένδειξη «τυρί φέτα Δανίας, από παστεριωμένο γάλα αγελάδας». Το εν λόγω εμπόρευμα είχε αποστείλει από τη Δανία η εταιρία Canadane με προορισμό την Ελληνική Δημοκρατία με σκοπό την εισαγωγή του και τη μεταγενέστερη εμπορία από την ελληνική εταιρία Αφοί Κουρή.

3. Σύμφωνα με την έκθεση της 26ης Αυγούστου 1991, συνταχθείσα από κτηνίατρο του Τμήματος Ελέγχου Τροφίμων της Κτηνιατρικής Διευθύνσεως της Νομαρχίας Πειραιώς, οι ελληνικές αρχές προέβησαν στην κατάσχεση της εν λόγω ποσότητας τυριού. Στην πράξη αυτή αναφερόταν ότι το εν λόγω εμπόρευμα δεν έπρεπε να διατεθεί στο εμπόριο διότι επρόκειτο για προϊόν ακατάλληλο προς βρώση, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 15, στοιχείο ε', του προεδρικού διατάγματος 40/1977, καθόσον δεν πληρούσε τους όρους εισαγωγής. Συγκεκριμένα, στα αναφερθέντα δοχεία υπήρχε η ένδειξη «φέτα», αντί της ονομασίας «λευκό τυρί», κατά παράβαση του άρθρου 83, ενότητα Δ, περίπτωση 3γ του Κώδικα Τροφίμων, όπως τροποποιήθηκε με την υπουργική απόφαση 2109/1988 των Υπουργών Οικονομικών και Γεωργίας.

4. Οι εταιρίες Canadane και Αφοί Κουρή υπέβαλαν ένσταση κατά της προαναφερόμενης εκθέσεως ενώπιον της τριμελούς επιτροπής που συνεστήθη σύμφωνα με το άρθρο 17, παράγραφος 2, του προεδρικού διατάγματος 40/1977. Η επιτροπή, με απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 1991, απέρριψε την ένσταση και δέχθηκε πλήρως την αιτιολογία της εκθέσεως.

5. Εν συνεχεία, η κατά το άρθρο 17, παράγραφος 4, του προεδρικού διατάγματος 40/1977 πενταμελής επιτροπή επικύρωσε με την ίδια αιτιολογία, με την απόφαση της 24ης Σεπτεμβρίου 1991, την προηγούμενη απόφαση, ότι δηλαδή το προϊόν ήταν ακατάλληλο προς βρώση, με την προσθήκη: «Η ανωτέρω ελληνική νομοθεσία, η οποία περιορίζει τη χρησιμοποίηση της ονομασίας "φέτα" στο τυρί που παράγεται από πρόβειο γάλα ή μίγμα προβείου και αιγείου γάλακτος, δεν αντίκειται στην κοινοτική νομοθεσία. Στην απόφαση αυτή κατέληξε η Επιτροπή της ΕΟΚ, όπως προκύπτει από το με αριθ. 3935, της 6ης Μαρτίου 1989, επισυναπτόμενο έγγραφό της που απέστειλε στις ελληνικές αρχές.»

Στην απόφαση της πενταμελούς επιτροπής αναφέρεται επίσης ότι είναι δυνατή η άρση της κατασχέσεως των εν λόγω προϊόντων

υπό την προϋπόθεση ότι στη συσκευασία τους θα επικολληθούν ετικέτες επάνω στις υπάρχουσες με τις εξής ενδείξεις: «Λευκό τυρί άλμης, Δανίας, από παστεριωμένο αγελαδινό γάλα. Ημερομηνία παραγωγής: 9.8.1991. Ημερομηνία λήξης συντήρησης: 9.8.1992».

6. Η ελληνική εταιρία Αφοί Κουρή δεν δέχθηκε να αλλάξει την εμπορική ονομασία του τυριού, την οποία πρότειναν οι ελληνικές αρχές, και άσκησε προσφυγή ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Μολονότι η εισαχθείσα ποσότητα δανικού τυριού υπό την ονομασία «τυρί φέτα Δανίας, από παστεριωμένο αγελαδινό γάλα αγελάδας» καταστράφηκε, το Συμβούλιο της Επικρατείας, με την υπ' αριθ. 1873/1993 απόφασή του, έκρινε ότι οι αιτούσες εταιρίες διατηρούν ιδιαίτερο έννομο συμφέρον προς συνέχιση της δίκης, η δε άρνηση της διοικήσεως να επιτρέψει την εισαγωγή δανικού τυριού παρασκευασμένου από αγελαδινό παστεριωμένο γάλα υπό την ονομασία «φέτα» και η υπόδειξη για να επιτραπεί η εισαγωγή του εν λόγω τυριού της χρησιμοποιήσεως της ονομασίας «λευκό τυρί άλμης, Δανίας, από παστεριωμένο αγελαδινό γάλα», επηρεάζει δυσμενώς την εμπορευσιμότητα του εν λόγω προϊόντος στην ελληνική αγορά. Η υποχρέωση χρησιμοποιήσεως μιας ονομασίας η οποία δεν είναι γνωστή ούτε εκτιμάται από τους Έλληνες καταναλωτές, αντί της παραδοσιακής ονομασίας «φέτα», δυσχεραίνει σημαντικά την πώληση του δανικού τυριού «φέτα» στην ελληνική αγορά.

7. Στην ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας αίτησή τους περί ακυρώσεως, οι αιτούσες εταιρίες ισχυρίστηκαν ότι η ελληνική κανονιστική ρύθμιση η οποία επιβάλλει τις προϋποθέσεις ως προς τη σύνθεση (πρόβειο και/ή αίγειο γάλα) και τη μέθοδο παρασκευής (φυσική στράγγιση) του τυριού φέτα συνιστά μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικό περιορισμό, αντίθετο προς τα άρθρα 30 και 36 της Συνθήκης ΕΚ, καθόσον απαγορεύει την εισαγωγή και την εμπορία του τυριού φέτα το οποίο νομίμως παράγεται και διατίθεται στο εμπόριο στη Δανία, επειδή παρασκευάζεται από αγελαδινό παστεριωμένο γάλα και με τη μέθοδο της υπερδιηθήσεως.

Το Συμβούλιο της Επικρατείας, προς επίλυση της διαφοράς αυτής, έκρινε αναγκαίο να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Αν εκ της ερμηνείας των άρθρων 30 και 36 της Συνθήκης ΕΟΚ προκύπτει ότι κράτος μέλος μπορεί να αρνηθεί, για προϊόντα παραγόμενα και εξαγόμενα από άλλη κοινοτική χώρα, τη χρήση προς κυκλοφορία των εντός αυτού ωρισμένης εμπορικής ονομασίας, όταν τα προϊόντα αυτά διαφέρουν τόσο πολύ από απόψεως συνθέσεων ή τρόπου παρασκευής από προϊόντα που είναι γενικώς γνωστά υπό την ονομασία αυτή στην Κοινότητα, ώστε δεν θα μπορούσε να θεωρηθή ότι εμπίπτουν

στην ίδια κατηγορία ως ομοειδή με εκείνα.

2) Αν το γενικώς γνωστόν προϊόντων υπό μία ονομασία εντός της Κοινότητος εκτιμάται και κρίνεται εν αναφορά προς τους καταναλωτές των εντός των κρατών μελών της Κοινότητος, αφού τούτων σκοπείται η προστασία. Ως δε προϊόντα γενικώς γνωστά υπό ωρισμένη ονομασία στους καταναλωτές εντός της Κοινότητος νοούνται τα ομοειδή προϊόντα βάσει των γνωστών στους καταναλωτές τούτους γενικών και ουσιωδών χαρακτηριστικών τους, από απόψεως συνθέσεως και τρόπου παρασκευής, έστω και αν διαφέρουν σε επί μέρους χαρακτηριστικά τους, μη όμως καθοριστικά του είδους αυτών, αλλ' απλώς προσδιοριστικά διαφόρων εθνικών ποικιλιών των, που, στην περίπτωση αυτή των πλειόνων εθνικών ποικιλιών τούτων, νομίμως παράγονται και τίθενται σε εμπορία, προς διάθεσή των εν πρώτοις στην εγχώρια κατανάλωση, στο κράτος μέλος της προελεύσεώς των. Περαιτέρω δ' αν, ως εκ τούτου, οσάκις ένα προϊόν τίθεται σε εμπορία εντός της Κοινότητος, προς διάθεσή του στην κατανάλωση αποκλειστικώς ή σχεδόν αποκλειστικώς εντός ενός κράτους μέλους, όπου υπάρχει για τούτο ζήτηση παρά των εκεί καταναλωτών, ιδίως δε μάλιστα όταν πρόκειται περί προϊόντος υπό παραδοσιακή ονομασία, τότε, ακόμη και στην περίπτωση που το προϊόν τούτο παράγεται και σε άλλο κράτος μέλος, όχι όμως χάριν της διαθέσεώς του στην εγχώρια κατανάλωση, αλλά με αποκλειστικό ή σχεδόν αποκλειστικό σκοπό την εξαγωγή του στο κράτος μέλος όπου τούτο καταναλώνεται, το γενικώς γνωστόν του προϊόντος τούτου στους καταναλωτές εντός της κοινότητος, και μάλιστα ως προς τα γενικά και ουσιώδη χαρακτηριστικά του, εκτιμάται και κρίνεται, λαμβανομένων υπ' όψη των καταναλωτών εντός του μνησθέντος κράτους μέλους, όπου το προϊόν τούτο διατίθεται προς κατανάλωση.

3) Στην περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στα προηγούμενα προδικαστικά ερωτήματα, αν εν όψει των προεκτεθέντων στοιχείων που διαλαμβάνονται στο έγγραφο 9539/VI/24.2.1994 του προϊσταμένου της Γενικής Διευθύνσεως Γεωργίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, και την συνοδεύουσα αυτό έκθεση, και συνακολούθως των εξ αυτών εξαγομένων δεδομένων, ιδίως ως προς την ποσοστιαία σχέση μεταξύ της συνολικής καταναλώσεως εντός της Κοινότητος τυρού υπό την ονομασία φέτα και της καταναλώσεως εντός αυτής τυρού υπό την ως άνω ονομασία, παραγομένου εξ αιγοπροβείου γάλακτος και με τη μέθοδο της φυσικής στραγγίσεως, περαιτέρω ως προς την ποσοστιαία σχέση μεταξύ της καταναλώσεως τυρού φέτα εξ αιγοπροβείου γάλακτος εντός της Κοινότητος και της τοιαύτης καταναλώσεως στην Ελλάδα, και ακόμη περαιτέρω, ως προς την ποσοστιαία σχέση μεταξύ παραγωγής, εγχωρίου καταναλώσεως και εξαγωγής από τη Δανία, αλλά και το σύνολο των λοιπών κοινοτικών χωρών, τυρού υπό την ονομασία "φέτα" παράγεται στις λοιπές κοινοτικές χώρες και ειδικώτερον στη Δανία με τον σχεδόν αποκλειστικό σκοπό της εξαγωγής, καθ' όσον αφορά το ενδοκοινοτικό εμπόριο,

στην Ελλάδα, η οποία αποτελεί την κοινοτική χώρα όπου σχεδόν αποκλειστικώς διατίθεται στην κατανάλωση τυρός υπό την ονομασία φέτα. Περαιτέρω δ' αν, ως εκ τούτου, το γενικώς γνωστόν εντός της Κοινότητος του τυρού υπό την εμπορική ονομασία φέτα, και μάλιστα ως προς τα γενικά και ουσιώδη χαρακτηριστικά τούτου, πρέπει να εκτιμηθή και να κριθή, λαμβανομένων υπ' όψη των καταναλωτών τυρού φέτας στην Ελλάδα, για τους οποίους ως φέτα νοείται λευκός τυρός παραγόμενος εξ αιγοπροβείου γάλακτος με την μέθοδο της φυσικής στραγγίσεως, από τον οποίον όμως διαφέρει ουσιωδώς από απόψεως πρώτης ύλης και τρόπου παρασκευής, ώστε να μη δύναται να θεωρηθή ως ομοειδής με εκείνον τυρός παραγόμενος εξ αγελαδινού γάλακτος με την μέθοδο της υπερδιηθήσεως, με συνέπεια να παρίσταται συμβατή, από της εξεταζομένης απόψεως, προς τα άρθρα 30 και 36 της Συνθήκης ΕΟΚ η προπαρατεθείσα διάταξη του άρθρου 83 του Κώδικος Τροφίμων, όπως αυτή ίσχυε κατά την έκδοση της προσβαλλομένης πράξεως, επιφυλάσσουσα την χρήση της ονομασίας φέτα μόνο σε τυρί παραγόμενο εξ αιγοπροβείου γάλακτος με τη μέθοδο της φυσικής στραγγίσεως;»

8. Προτού εξετάσω αυτά τα προδικαστικά ερωτήματα, θεωρώ αναγκαίο να αναφερθώ στην παραγωγή και την εμπορία του τυριού φέτα εντός της ΕΚ, καθώς και στην ελληνική κανονιστική ρύθμιση, για την οποία τίθεται στην κύρια δίκη το ζήτημα αν συμβιβάζεται προς τη Συνθήκη ΕΚ. Εν συνεχεία, θα αναλύσω τη νομολογία του Δικαστηρίου και τις κοινοτικές διατάξεις που αφορούν τις εμπορικές ονομασίες των προϊόντων διατροφής που έχουν επίπτωση στην προαγωγή και την εμπορία του τυριού φέτα.

II — Η παραγωγή και η εμπορία του τυριού φέτα στην ΕΚ

9. Στην Οδύσσεια του Ομήρου αναφέρεται ότι ο Πολύφημος «(...) κάθισε τότες κι άρμεγε γίδες και προβατίνες και το παιδί της καθεμιάς προσθήλιαζε από κάτω. Και το μισό όταν έπηξε τ' άσπρο χιονάτο γάλα, το σύναξε και το 'βαλε μες στα πλεχτά καλάθια (...)» [1]. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο Κύκλωπας Πολύφημος παρασκεύαζε τα τυριά που ο Οδυσσέας και οι άνδρες του βρήκαν στο σπήλαιο του Πολύφημου. Δεν είναι παράξενο ότι ο Πολύφημος, χρησιμοποιώντας αυτόν τον τρόπο παρασκευής τυριού, τόσο όμοιο προς τον εν συνεχεία παραδοσιακό στη σύγχρονη Ελλάδα, δεν αντιμετώπιζε τα νομικά προβλήματα τα οποία η ελεύθερη κυκλοφορία του προϊόντος αυτού στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα θα δημιουργούσε στο τέλος του εικοστού αιώνα, όχι μόνο λόγω της αδυναμίας να προβλέψει πριν από είκοσι επτά αιώνες τα πολύπλοκα στρατηγήματα των προστατευόμενων ονομασιών, αλλά και από την ίδια του τη φύση, καθόσον οι Κύκλωπες

1 — Ομήρου Οδύσσεια, ραψωδία ι, στίχοι 244 έως 247 (μετάφραση Ν. Καζαντζάκη — Ι. Κακριδή).

παρουσιάζονται ως όντα τα οποία είναι εντελώς ξένα προς κάθε ιδέα δικαιοσύνης και δικαίου [2]. Στην Οδύσσεια επίσης γίνεται νύξη πώς στους αρχαίους χρόνους του Πανδάρεω, του οποίου τις κόρες άρπαξαν οι δυνατοί κυκλώνες, αφού οι θεοί είχαν κάνει να πεθάνουν οι γονείς τους, και πώς η θεία Αφροδίτη «και με τυρί τις έθρεφε, γλυκό κρασί και μέλι» [3].

Το άλλο ομηρικό έπος, η Ιλιάδα, μαρτυρεί τη σημαντική παρουσία του τυριού στην Ελλάδα του VIII αιώνα π. Χ. [4] Αλλά και σε προγενέστερη εποχή, μπορούν να βρεθούν μαρτυρίες σχετικά με το τυρί στην αρχαιότερη απεικόνιση του αρμέγματος και της επεξεργασίας του γάλακτος στην τοιχογραφία του ναού της μεγάλης θεάς της ζωής Ninchursag, στο El-Obeid της Μεσοποταμίας.

10. Το τυρί αποτελεί μέρος της διατροφής και του πολιτισμού των δυτικών. Τα ίχνη του εμφανίζονται συχνά σε σημαντικά λογοτεχνικά έργα. Το τυρί περιλαμβάνεται μεταξύ των απολαυστικών εδεσμάτων της καστιλλιάνικης λογοτεχνίας [5] και, ασφαλώς, στον Δον Κιχώτη ντε λα Μάντσα, όπου θεωρείται ως συνηθισμένο στοιχείο της διατροφής των περισσότερο φτωχών, οι οποίοι κατέφευγαν στην κατανάλωσή του ελλείψει άλλων εδεσμάτων πλουσιότερων σε ζωικές πρωτεΐνες [6], μολονότι,

2 — Όπ. π., ραψωδία ι, «και στων ανόμων πήγαμε Κυκλώπων την πατρίδα» (στίχος 107), «δεν έχουν προεστών βουλές μήτε από νόμους ξέρουν» (στίχοι 112 και 113)· «και τα παιδιά του ορίζει καθείς και τη γυναίκα του, μήτε ψηφά τους άλλους» (στίχοι 114 και 115)· «(...) σε άντρα πήγαινα με δύναμη μεγάλη, άγριο, που στα στήθια του δεν είχε πίστη ή νόμο» (στίχοι 214 και 215).

3 — Όπ. π., ραψωδία ι, στίχος 69.

4 — Στην Ομήρου Ιλιάδα, ραψωδία Λ, στίχος 629, ο Όμηρος αφηγείται πώς η Εκαμήδη η καλοπλέξουδη ετοιμάζει για τον Πάτροκλο και τον Νέστορα ένα ποτό, κρασί στο οποίο ξύνει με τη χαλκένια ξύστρα τυρί γιδίσιο.

5 — Ο De Guevara, A.: *Menosprecio de corte y alabanza de aldea*, Μαδρίτη 1984, σ. 177, εξυμνεί την αγροτική ζωή στα μικρά χωριά καθόσον, αναφέρει, οι κάτοικοί τους «διαθέτουν κατσικάκια για φαγητό, πρόβατα των οποίων το κρέας γίνεται καπνιστό (...) ταύρους για να τρέχουν, αρνάκια για να τα φροντίζουν (...), γάλα προς κατανάλωση, τυριά προς φύλαξη (...)». Ο Miguel de Cervantes στο έργο του *Rinconete y Cortadillo* κάνει λόγο για το τυρί της Φλάνδρας. Ο Juan de la Cueva, στην κωμωδία του *El Infamador*, περιλαμβάνει σε ένα πρόχειρο γευστικό πρόγευμα «ένα κομμάτι τυρί Μαγιόρκας». Ο Infante Don Juan Manuel, στο έργο του *Conde Lucanor* περιλαμβάνει ως πέμπτο μύθο «αυτό που συνέβη σε μια αλεπού με έναν κόρακα ο οποίος είχε ένα κομμάτι τυρί στο ράμφος του», όπου τονίζει την αποτελεσματικότητα της κολακείας για την επίτευξη ενός στόχου, η δε αφήγηση τελειώνει με το ηθικό δίδαγμα: «Όταν κάποιος σε κολακεύει για κάτι που δεν έχεις, φρόντισε να μη χάσεις αυτό που έχεις.»

6 — Ο Cervantes y Saavedra, M.: *El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha*, 33η έκδοση, «συλλογή Austral», Espasa-Calpe, Μαδρίτη 1985, διηγείται ότι «εδώ κουβαλάω ένα κρεμμύδι και λίγο τυρί, και δεν ξέρω πόσα ξερόκομματα ψωμί — λέει ο Σάντσο — · όμως αυτά δεν είναι εδέσματα που αρμόζουν σ' ένα τόσο γενναίο ιππότη όπως η υψηλότητά σας» (πρώτο μέρος, κεφάλαιο X, σ. 56). Πιο πέρα αναφέρει ότι «αφού τελείωσαν το σερβίρισμα του κρέατος, άπλωσαν επάνω στις φλοκάτες μεγάλες ποσότητες ξηρών βελανιδιών και μαζί έβαλαν μισό τυρί, πολύ πιο σκληρό απ' ό,τι θα ήταν ο γύψος» (πρώτο μέρος, κεφάλαιο XI, σ. 38). Εν συνεχεία, όταν ο Δον Κιχώτης ερωτά τον ιπποκόμο του τι δώρο του έδωσε η αγαπημένη του για να του φέρει όταν της πήγε το μήνυμά του, καθόσον, εξηγεί, «είναι έθιμο και παλιά συνήθεια μεταξύ των περιφερόμενων ιπποτών και των κυριών να δίνουν στους ιπποκόμους, στις υπηρέτριες ή στους νάνους που τους φέρνουν νέα (...) ένα πλούσιο δώρο, εκφράζοντας την ευαρέσκειά τους για το μήνυμα που τους έφεραν», ο Σάντσο απαντά «μπορεί να είναι έτσι και εγώ το θεωρώ ως καλή συνήθεια· αυτό όμως συνέβαινε στα περασμένα χρόνια· τώρα όμως συνηθίζεται μόνο να δίνουν ένα κομμάτι ψωμί και τυρί, αυτό δε μου έδωσε η Δουλτσινέα μου, όταν με έστειλες σ' αυτήν· και ακόμη, για να μην υπάρχει καμιά αμφιβολία, ήταν πρόβειο τυρί» (πρώτο μέρος, κεφάλαιο XXXI, σ. 192). Σε άλλο απόσπασμα, «αυτό το κομμάτι το τυρί και το ψωμί που μας έδωσε — απάντησε ο Σάντσο —, ένας θεός μόνο ξέρει πόσο το χρειαζόμουνα· διότι όπως ξέρεις, φίλε, οι ιπποκόμοι των περιπλανώμενων ιπποτών, υποφέρουμε πολύ από την πείνα, την κακοτυχία και από πολλά άλλα πράγματα τα οποία τα νιώθουμε πολύ περισσότερο από ό,τι μπορούμε να τα εκφράσουμε» (πρώτο μέρος, κεφάλαιο XXXI, σ. 196). Τέλος, πρέπει να αναφερθούν οι διαμαρτυρίες του Δον Κιχώτη όταν τα άγρια τυριά που ο Σάντσο του είχε βάλει στη σαλάτα του έσταζαν ορό που του έτρεχε στο πρόσωπο και στα γένια (δεύτερο μέρος, κεφάλαιο XVII, σ. 406 επ.).

μερικές φορές, το τυρί χαρακτηρίζεται «γευστικότατο» [7].

11. Η γαλλική λογοτεχνία προσφέρει αποδείξεις ότι το τυρί περιλαμβανόταν στο γαλλικό διαιτολόγιο. Αξιοσημείωτη είναι η διαπίστωση ότι ο Rabelais, στα μέσα του δέκατου έκτου αιώνα, περιελάμβανε τα τυριά μεταξύ των επιδορπίων ενός αξέχαστου δείπνου [8]. Αργότερα, ο Marcel Proust χρησιμοποιεί το τυρί προκειμένου να αντιταχθεί στις υπερβολές μιας ομάδας ανθρώπων υπό παρακμή που διατείνεται ότι είναι υπέροχοι και ότι αντικατοπτρίζει την αυθεντική φύση ενός προσώπου, του Verdurin, τον οποίο οι περιστάσεις και η φιλοδοξία της γυναίκας του τον εξυψώνουν κοινωνικά πέρα από τις δυνατότητές του [9].

12. Το πάντρεμα του μεσογειακού διαιτολογίου και του τυριού μπορεί να κλείσει με ένα παράδειγμα της πρόσφατης ιταλικής λογοτεχνίας, τη νουβέλα Palomar, στην οποία ο Italo Calvino διηγείται υπέροχα την εμπειρία του πρωταγωνιστή του σε ένα παρισινό τυροπωλείο: «Πίσω από κάθε τυρί υπάρχει ένας βοσκότοπος με το δικό του πράσινο, το δικό του ουρανό: λιβάδια πνιγμένα στο αλάτι που αφήνουν κάθε βράδυ οι παλίρροιες της Νορμανδίας· λιβάδια που μυρίζουν αρώματα κάτω από τον άνεμο και τον ήλιο της Προβηγκίας· κοπάδια με μόνιμους στάβλους, κοπάδια που μετακινούνται ανάλογα με την εποχή· τυροκομικά μυστικά που έρχονται από τα βάθη των αιώνων. Αυτό το κατάστημα είναι ένα μουσείο: όταν το επισκέπτεται, ο κύριος Palomar νιώθει — όπως στο Λούβρο — πίσω από κάθε εκτεθειμένο αντικείμενο την ύπαρξη του πολιτισμού εκείνου που έδωσε μορφή στο προϊόν και παίρνει μορφή από αυτό» [10]. Η σημασία της ονομασίας του τυριού αντικατοπτρίζεται, επίσης, όταν διευκρινίζει ότι «αυτό το μαγαζί είναι ένα λεξικό· η γλώσσα είναι το σύστημα των τυριών στο σύνολό του: μια γλώσσα που η μορφολογία της περιλαμβάνει κλίσεις ονομάτων και κλίσεις ρημάτων με απειράριθμες παραλλαγές και που το λεξιλόγιό της εμφανίζει έναν ανεξάντλητο πλούτο συνώνυμων, ιδιωματικών χρήσεων, συνεκδοχών και αποχρώσεων του σημαινόμενου,

7 — Όπ. π., ο Θερβάντες τερματίζει τη διήγηση του γιδοβοσκού Ευγένιο για την περιπέτεια της φαντασμένης Leandra, αναφέροντας «αυτή είναι η ιστορία που υποσχέθηκα να σας διηγηθώ. Αν και ήμουνα φλύαρος στη διήγησή μου, δεν θα τσιγκουνευθώ τα φιλέματά μου· εδώ κοντά είναι η μάντρα μου και έχω φρέσκο γάλα, γευστικότατο τυρί και πολλά εποχιακά φρούτα, ωραιότατα και γευστικότατα» (πρώτο μέλος, κεφάλαιο LI, σ. 321). Σε άλλο σημείο, αναφέρει ότι «τα τυριά, τοποθετημένα σταυροειδώς ως τούβλα, σχημάτιζαν ένα τοίχο» (δεύτερο μέρος, κεφάλαιο XX, σ. 424).

8 — Ο Rabelais, F.: *Gargantua et Pantagruel*, Εκδόσεις Zeus, Βαρκελώνη, 1971, αναφέρει ότι, στο βασίλειο της Πεμπτουσίας, το επονομαζόμενο Ενδελέχεια, όπου μόνον η βασίλισσα έτρωγε κατά το πρόγευμά της ορισμένες κατηγορίες: ιδέες, αλήθειες, εικόνες, αφηρημένες ιδέες, έννοιες, όνειρα, υστεροβουλίες, εφιάλτες, αντιθέσεις, μετεμψυχώσεις, υπερφυσικές προκαταλήψεις (πέμπτο βιβλίο, κεφάλαιο XX), του πρόσφεραν ένα γεύμα, στο οποίο, μολονότι μόνον η βασίλισσα εγεύθη την ουράνια αμβροσία, υπήρχε κάθε είδος σπάνιων εδεσμάτων, ορεκτικών και εξαίρετων, για να τελειώσει με το ισπανικό φαγητό olla podrida αποτελούμενο από διάφορες σούπες, σαλάτες, φρικασέ, αχνιστά, ψητό κατσικάκι, βραστό κρέας, μεγάλα κομμάτια βοδινού κρέατος, ζαμπόν σε κονσέρβα, γλυκά διάφορα, άφθονο πληγούρι με κρέας a la morisca, τάρτες, ξυνόγαλο, παγωτά και φρούτα διάφορα και, βεβαίως, τυριά (βιβλίο πέμπτο, κεφάλαιο XXIII).

9 — Proust, M.: *A la recherce du temps perdu*, «συλλογή La Pléiade», Gallimard, Παρίσι, 1988. Ο συγγραφέας αφηγείται το δείπνο που παρέθεσαν οι Verdurin στο La Raplelière στο οποίο παρίσταται ο βαρώνος Charlus, και όταν όλοι εγκωμιάζουν το επιδόρπιο, λέγοντας ότι θα άξιζε τον κόπο να ανοιχθούν μπουκάλια château-Margaux, château-Lafitte και Oporto, ο αμφιτρύων προτιμά το δικό του πιάτο από τυρί gruyère, που αντιτάσσεται με όλες του τις δυνάμεις στη διαταγή της γυναίκας του η οποία ζητεί να μαζευτούν αυτά τα τυριά «τα τόσο άσκημα» (si vilains de ton) (III Sodoma et Gomorra, σ. 330).

10 — Calvino, I.: *Palomar*, εκδόσεις Guilio Einaudi, Τουρίνο, 1983, σ. 75.

όπως όλες οι γλώσσες που τρέφονται από την προσφορά εκατό διαλέκτων. Είναι μια γλώσσα καμωμένη από πράγματα· εδώ η ονοματολογία είναι μόνον η εξωτερική όψη, μόνο το όργανο· για τον κύριο Palomar όμως, το να μάθει κάτι από την ονοματολογία, αποτελεί πάντοτε το πρώτο μέτρο που παίρνει αν θέλει να κρατήσει μια στιγμή τα πράγματα που γλιστρούν κάτω από τα μάτια του» [11].

13. Δεν υπάρχει αμφιβολία, επομένως, για τη σημαντική αξία του τυριού στον μεσογειακό πολιτισμό [12], απ' όπου πέρασε σε άλλες περιοχές [13], για την ταυτότητα του τυριού και τα ονόματά του με αρχαιότατες παραδόσεις. Αυτό το πολιτιστικό πλαίσιο μπορεί να έχει κάποια σημασία σε υπόθεση όπως η εν προκειμένω υποβληθείσα στο Δικαστήριο, εφόσον έχουμε πάντοτε κατά νου ότι στα τυριά λαμβάνεται υπόψη το φυσικό, τα υπόλοιπα είναι μυστήριο και υπομονή, είναι πολύ πιο κοντά στην προαιώνια παράδοση και τις παραδοσιακές γεύσεις παρά προς τις συνταγές, με ικανότητα αυτοσχεδιασμού όπως στον νόμο [14].

14. Ο όρος «φέτα» είναι ιταλικής καταγωγής και έχει εισαχθεί στην Ελλάδα λόγω ενετικής επιδράσεως. Η λέξη «φέτα» προέρχεται από τη «fetta», που σημαίνει πλάκα, λωρίδα ή δίσκος. Η χρήση του όρου φέτα επιβλήθηκε κατά τον XIX αιώνα στην Ελλάδα για να δηλώσει το παραδοσιακό λευκό τυρί άλμης, παρασκευαζόμενο από αμνημονεύτων χρόνων σε όλη σχεδόν την Ελλάδα και σε άλλες περιοχές των Βαλκανίων.

15. Αυτό το παραγόμενο στην Ελλάδα παραδοσιακό τυρί με την ονομασία «φέτα» παρασκευάζεται από πρόβειο γάλα ή από μίγμα αιγοπρόβειου γάλακτος. Επιπλέον, για την επεξεργασία του χρησιμοποιείται η παραδοσιακή και βιοτεχνική μέθοδος της φυσικής στραγγίσεως του γάλακτος χωρίς πίεση. Συγκεκριμένα, η παραγωγή του τυριού αυτού γίνεται κατά τον εξής τρόπο:

— Η πήξη του γάλακτος γίνεται με παραδοσιακή πυτιά ή άλλα ένζυμα ζωικής προελεύσεως με ανάλογη δράση.

— Το τυρόπηγμα τοποθετείται σε ειδικά καλούπια όπου γίνεται η φυσική στράγγιση χωρίς πίεση. Αφού στραγγίξει από τον ορό, το τυρόπηγμα στερεοποιείται και υποβάλλεται σε επιφανειακό αλάτισμα, με αποτέλεσμα να αναπτύσσεται στην επιφάνεια του τυροπήγματος μικροχλωρίδα που συμβάλλει στην ωρίμανση.

11 — Όπ. π., σ. 75 και 76.

12 — Saramago, J.: *Viaje a Portugal*, Alfaguara, Μαδρίτη, 1995, σ. 150. Στο έργο αυτό, ο κύριος Guerra αναφέρει στον ταξιδιώτη μια φράση του Cidadelhe σχετικά με το ψωμί, το τυρί και το κρασί, όπου αναφέρεται «(...) ψωμί με μια ματιά, τυρί στα τυφλά, κρασί που σπινθηρίζει».

13 — Μεταξύ των Λατινοαμερικανών συγγραφέων μπορεί να παρατεθεί ως παράδειγμα το ότι στα επιδόρπια περιλαμβάνεται η «παγωμένη κρέμα από τυρί» που αναφέρεται στο κεφάλαιο Menú diminuto, του έργου του Vargas Llosa, M.: *Los cuadernos de Don Rigoberto*, Alfaguara, Μαδρίτη, 1997, σ. 191 και 192.

14 — Ισχυρισμός του A. Hermández Gil στο βιβλίο του Ortega S.: *Quesos españoles*, Alianza Editorial, Μαδρίτη, 1987, σ. 142. Ο Hermández Gil, ο οποίος διετέλεσε πρόεδρος του ισπανικού Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο) και του Consejo General del Poder Judicial (ισπανικό Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο) δέχεται, στο (δικο κείμενο, ότι «η νομοθεσία στον τομέα αυτόν πρέπει να είναι πάρα πολύ ανιαρή».

— Εν συνεχεία, το τυρόπηγμα τοποθετείται σε ξύλινους ή μεταλλικούς υποδοχείς και προστίθεται άλμη περιεκτικότητας σε χλωριούχο νάτριο 7 %. Οι υποδοχείς τοποθετούνται σε θαλάμους ωριμάνσεως με ελεγχόμενες συνθήκες θερμοκρασίας και υγρασίας.

— Η ωρίμανση του τυριού διαρκεί δύο μήνες, κατά τις πρώτες δεκαπέντε ημέρες σε θαλάμους ωριμάνσεως και τις υπόλοιπες ημέρες σε ψυκτικές εγκαταστάσεις.

16. Τα κύρια χαρακτηριστικά τού κατ' αυτόν τον τρόπο παραγόμενου τυριού είναι το φυσικό άσπρο χρώμα του, η χαρακτηριστική του γεύση και αρωματικότητα (ελαφρώς όξινο, αλμυρό και λιπαρό) και η συμπαγής μάζα του. Οι ελληνικές αρχές δεν είχαν ρυθμίσει την παραγωγή φέτας έως το 1988 και, γι' αυτόν τον λόγο — δεδομένου ότι υπήρχαν πάρα πολλοί τόποι παραγωγής — υπήρχαν διάφορες τοπικές και περιφερειακές ποικιλίες φέτας.

17. Η ανυπαρξία τεχνικών προδιαγραφών σε διεθνές επίπεδο παρέσχε τη δυνατότητα να αναπτυχθεί σε διάφορες χώρες της ΕΚ και σε τρίτες χώρες ένας διαφορετικός τύπος παραγωγής τυριού φέτα, περισσότερο σύγχρονος και ανταγωνιστικός. Αυτή η παραγωγή απέβλεπε στην ικανοποίηση της ζητήσεως στις ελληνικές κοινότητες μεταναστών σε τρίτες χώρες και της ζητήσεως στις αραβικές χώρες.

Από τη δεκαετία του '60 στη Δανία και, αργότερα, στη Γερμανία και στις Κάτω Χώρες παράγεται τυρί με την ονομασία «φέτα» με διαφορετικό γάλα και με μέθοδο διαφορετική από τη χρησιμοποιούμενη στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιείται αγελαδινό γάλα, φθηνότερο από το πρόβειο και το αίγειο, για την παραγωγή τυριού φέτα, καθώς και μια βιομηχανική μέθοδος επεξεργασίας, η υπερδιήθηση, περισσότερο σύγχρονη και ανταγωνιστική από την παραδοσιακή μέθοδο στραγγίσεως. Στη Γαλλία παράγεται επίσης φέτα από αγελαδινό γάλα, συγχρόνως όμως υπάρχει παραγωγή τυριού φέτα από πρόβειο γάλα στην Κορσική και σε ορισμένες περιοχές του Massif Central (ορεσειρά στην Κεντρική Γαλλία), όπως στο Roquefort, όπου παράγεται φέτα με το πρόβειο γάλα που δεν χρησιμοποιείται στην παραγωγή του τυριού Roquefort.

18. Τα στατιστικά στοιχεία ως προς την παραγωγή, την κατανάλωση και το εμπόριο των ποικιλιών τυριού φέτα στην ΕΚ δεν είναι αρκετά ακριβή λόγω των τεχνικών δυσχερειών που οφείλονται στις διαφορές των χρησιμοποιούμενων μεθόδων υπολογισμού, της διακυμάνσεως των διατηρουμένων αποθεμάτων και λόγω της υπάρξεως χιλιάδων μικρών εκμεταλλεύσεων στην Ελλάδα που αποβλέπουν στην ικανοποίηση των τοπικών ή οικογενειακών αναγκών.

Οπωσδήποτε, από τα στοιχεία που υπέβαλε η Επιτροπή στο ελληνικό Συμβούλιο της Επικρατείας με το έγγραφό της αριθ. 9539/VI, της 24ης Φεβρουαρίου 1994, και τα σχετικώς συμπίπτοντα στατιστικά στοιχεία που υπέβαλαν η επιχείρηση Canadane και τα κράτη μέλη τα οποία μετέχουν

στην παρούσα διαδικασία, μπορούν να συναχθούν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

α) Η ετήσια κατανάλωση φέτας από πρόβειο ή/και από αίγειο γάλα στην ΕΚ κατά την περίοδο 1988-1992 κυμάνθηκε μεταξύ 125 000 και 150 000 τόνων, της δε φέτας από αγελαδινό γάλα κυμάνθηκε μεταξύ 10 000 και 25 000 τόνων. Υπάρχει μια σημαντική συγκέντρωση καταναλώσεως φέτας στην Ελλάδα, καθόσον στη χώρα αυτή η κατανάλωση ανέρχεται μεταξύ 70 % και 85 % του συνόλου της ΕΚ, πράγμα που προϋποθέτει περίπου 10 κιλά ανά κάτοικο ετησίως. Στην περίπτωση της φέτας από πρόβειο και/ή αίγειο γάλα το ποσοστό αυτό ανέρχεται σε περισσότερο του 90 %. Στα λοιπά κράτη μέλη, η κατανάλωση φέτας είναι ανύπαρκτη ή ελάχιστη και αφορά σχεδόν αποκλειστικά τη φέτα από αγελαδινό γάλα. Σε ποσοστό επί τοις εκατό, η Γερμανία είναι η δεύτερη χώρα καταναλώσεως λόγω της υπάρξεως ενός σημαντικού πληθυσμού τουρκικής καταγωγής, στη δε Δανία η κατανάλωση είναι πάρα πολύ περιορισμένη.

β) Η κοινοτική παραγωγή φέτας μεταξύ 1988 και 1992 ανήλθε περίπου σε 240 000 τόνους. Η Ελλάδα είναι ο κύριος κοινοτικός παραγωγός τυριού φέτα με 50 % της παραγωγής αυτού του τυριού, το οποίο παρασκευάζει από πρόβειο και αίγειο γάλα. Η ελληνική παραγωγή προορίζεται σχεδόν εξ ολοκλήρου για την εγχώρια κατανάλωση. Ο δεύτερος κοινοτικός παραγωγός είναι η Δανία με σχεδόν 40 % της κοινοτικής παραγωγής, βασικά δε προορίζει την παραγωγή της φέτας που παρασκευάζει με αγελαδινό γάλα για εξαγωγή προς άλλα κράτη μέλη της ΕΚ και, σε μεγάλο βαθμό, προς τρίτες χώρες. Η Γερμανία, η Γαλλία και οι Κάτω Χώρες διαμοιράζονται την υπόλοιπη παραγωγή, με σαφή υπεροχή της φέτας από αγελαδινό γάλα και σημαντικό ποσοστό εξαγωγής προς άλλα κράτη μέλη της ΕΚ και προς τρίτες χώρες. Η ποσότητα τυριού φέτα από αγελαδινό γάλα που εξήχθη προς την Ελλάδα από τη Δανία και τις άλλες κοινοτικές χώρες παραγωγής είναι αρκετά μικρή, μολονότι κατά την υπό εξέταση περίοδο η ελληνική κανονιστική ρύθμιση είχε ήδη αναπτύξει περιοριστικά αποτελέσματα στη φέτα.

19. Εκτός της ΕΚ παράγεται επίσης και καταναλώνεται τυρί φέτα. Μολονότι δεν υπάρχουν συνολικά στατιστικά στοιχεία, από τις πραγματοποιηθείσες εργασίες για λογαριασμό του Διεθνούς Οργανισμού Τροφίμων και Γεωργίας (στο εξής: FAO) και της Παγκόσμιας Οργανώσεως Υγείας (στο εξής: ΠΟΥ) με σκοπό την ενδεχόμενη επεξεργασία ενός διεθνούς προτύπου για τη φέτα προκύπτει ότι υπάρχει μια σχετικά σημαντική παραγωγή και κατανάλωση σε χώρες όπως στο Ιράν ή στη Σαουδική Αραβία, στις οποίες κυριαρχεί η φέτα που παράγεται από πρόβειο και/ή αίγειο γάλα, και σε άλλα κράτη, όπως στη Νέα

Ζηλανδία ή στις Ηνωμένες Πολιτείες, που κλίνουν αναφανδόν υπέρ της φέτας από αγελαδινό γάλα.

III — Η ελληνική κανονιστική ρύθμιση για το τυρί φέτα

20. Έως το 1988 δεν υπήρχε στην Ελληνική Δημοκρατία καμιά κανονιστική ρύθμιση αποβλέπουσα στην επιβολή προδιαγραφών παραγωγής για το τυρί φέτα. Κατά το έτος αυτό, οι ελληνικές αρχές έθεσαν σε εφαρμογή μια διαδικασία προοδευτικής ρυθμίσεως των προδιαγραφών παραγωγής και εμπορίας του τυριού φέτα, για να καταλήξει το 1994 με την αναγόρευση της φέτας σε προστατευόμενη ονομασία προελεύσεως.

21. Μολονότι μια πρώτη περιοριστική κανονιστική ρύθμιση είχε εκδοθεί προηγουμένως [15], η εν λόγω διαδικασία ξεκίνησε με την υπουργική απόφαση 2109/1988 [16] των Υπουργών Οικονομικών και Γεωργίας και συνεχίστηκε με άλλες υπουργικές αποφάσεις των ίδιων υπουργείων, την υπ' αριθ. 688/1989 [17] και την υπ' αριθ. 565/1991 [18], με τις οποίες τροποποιήθηκαν οι διατάξεις του άρθρου 83 του Κώδικα Τροφίμων. Κατά τον χρόνο των επιδίκων περιστατικών της κύριας δίκης, οι ισχύουσες διατάξεις είχαν ως εξής:

«Α. (...) Δ. Παραδοσιακά ελληνικά τυριά. Ειδικές προδιαγραφές. 1. Σκληρά τυριά (...) 3. Μαλακά τυριά. α) (...) γ) (...) 1 α) (...) 3 γ) (...) ειδικές προδιαγραφές για το τυρί φέτα.

1. Ονομασία τυριού: Φέτα

2. Περιοχή παρασκευής: Μακεδονία, Θράκη, Ήπειρος, Θεσσαλία, Κεντρική Ελλάδα, Πελοπόννησος και Νομός Λέσβου.

3. Ορισμός: τυρί φέτα είναι το προϊόν που λαμβάνεται από πρόβειο γάλα ή από μίγμα πρόβειου με κατσικίσιο και το οποίο ωριμάζει και διατηρείται σε άλμη μέχρι να φτάσει στον καταναλωτή και ανταποκρίνεται στις παρακάτω προδιαγραφές:

4. Πρώτες ύλες:

4.1. Γάλα: πρόβειο ή μίγμα τούτου με κατσικίσιο.

15 — Απόφαση 15294/1987 των Υπουργών Οικονομικών και Γεωργίας· *ΦΕΚ* Β 347.

16 — *ΦΕΚ* Β 892.

17 — *ΦΕΚ* Β 663.

18 — *ΦΕΚ* Β 667.

5. Επιτρεπόμενα πρόσθετα και βοηθητικά τεχνολογίας παρασκευής

5.1. Απαραίτητα:

α) παραδοσιακή πυτιά ή άλλα ένζυμα ζωικής προέλευσης, που δρουν κατ' ανάλογο τρόπο·

β) αβλαβείς οξυγαλακτικές καλλιέργειες βακτηρίων στην περίπτωση που το γάλα είναι παστεριωμένο·

γ) βρώσιμο χλωριούχο νάτριο (αλάτι).

5.2. Προαιρετικά:

α) χλωριούχο ασβέστιο μέχρι 20 γρ./100 κιλά γάλακτος·

β) συντηρητικά: δεν επιτρέπεται η χρήση συντηρητικών·

γ) χρωστικές: δεν επιτρέπεται η χρήση χρωστικών·

6. Κύρια χαρακτηριστικά ώριμου τυριού:

6.1. Τύπος τυριού:

6.1.1. Συνεκτικότητα: μαλακό τυρί που μπορεί να κόβεται σε φέτες.

6.1.2. Σχήμα: σφηνοειδές ή ορθογωνίου παραλληλεπιπέδου.

6.1.3. Διαστάσεις: διάφορες.

6.1.4. Βάρη: διάφορα.

6.2. Επιδερμίδα: δεν έχει.

6.3. Μάζα τυριού:

6.3.1. Υφή: συμπαγής με λίγες μηχανικές σχισμές.

6.3.2. Χρώμα: καθαρό λευκό.

6.4. Οπές: καθόλου ή λίγες.

6.4.1. Κατανομή: σε όλη την μάζα.

6.4.2. Σχήμα: ακανόνιστο.

6.5. Ελάχιστη λιποπεριεκτικότητα: 43% (υπολογισμένη σε ξηρή ουσία).

6.6. Μέγιση υγρασία: 56 %.

6.7. Άλλα κύρια χαρακτηριστικά: Είναι τυρί που ωριμάζει και διατηρείται σε άλμη. Έχει γεύση λιπόλυσης, ευχάριστη, ελαφρά όξινη και πλούσιο άρωμα· διατίθεται σε ξύλινα βαρέλια ή μεταλλικά δοχεία.

7. Μέθοδος παρασκευής

7.1. Μέθοδος πήξης του γάλακτος: με παραδοσιακή πυτιά ή άλλα ένζυμα ζωϊκής προέλευσης, που δρουν κατ' ανάλογο τρόπο.

7.2. Θερμική επεξεργασία

7.2.1. Θερμική επεξεργασία του γάλακτος: παστεριώνεται ή νωπό.

7.2.2. Θερμική επεξεργασία του τυροπήγματος: καμία.

7.3. Πορεία ζύμωσης: οξυγαλακτική.

7.4. Πορεία ωρίμανσης: σε ξύλινα βαρέλια ή μεταλλικά δοχεία μέσα σε άλμη, για δύο τουλάχιστον μήνες.

7.5. Συμπληρωματικά στοιχεία παρασκευής: στράγγιση πήγματος χωρίς πίεση σε διάτρητα καλούπια. Αλάτισμα ξηρό, επιφανειακό.»

22. Μετά τον χρόνο κατά τον οποίο επισυνέβησαν τα περιστατικά για τα οποία γίνεται λόγος στην παρούσα υπόθεση, το προεδρικό διάταγμα 81/1993, της 19ης Μαρτίου 1993 [19], καθόρισε τις προϋποθέσεις, τους όρους και τις διαδικασίες για την καθιέρωση ονομασιών προελεύσεως και των γεωγραφικών ενδείξεων για τα γεωργικά προϊόντα μέχρι την έναρξη ισχύος του κανονισμού (ΕΟΚ) 2081/92 [20], που έγινε στις 24 Ιουλίου 1993. Η προπαρατεθείσα ελληνική κανονιστική ρύθμιση τροποποιήθηκε με το προεδρικό διάταγμα 291/1993 [21], που παρέτεινε κατά έξι μήνες την εισαγωγή του προηγουμένου προεδρικού διατάγματος και, με την παρεμβολή ενός νέου εδαφίου στην παράγραφο 1 του άρθρου 1 του προεδρικού διατάγματος 81/1993, εγκρίθηκε ο όρος των ονομασιών προελεύσεως για «όλες τις παραδοσιακές, γεωγραφικές ή μη, ονομασίες, που περιγράφουν ελληνικό γεωργικό προϊόν, που είναι εύφημα και ευρύτατα γνωστό τουλάχιστον την εσωτερική αγορά της χώρας».

23. Τέλος, το άρθρο 83 του Κώδικα Τροφίμων τροποποιήθηκε με την υπουργική απόφαση 313025/1994 του Υπουργού Γεωργίας, της 11ης Ιανουαρίου 1994, «αναγνώριση προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης τυριού "φέτα"» [22]. Με την υπουργική αυτή απόφαση δίδεται ο ορισμός της φέτας, ο τόπος και οι συνθήκες παραγωγής του γάλακτος που χρησιμοποιείται για την παρασκευή της, περιγράφεται ο τρόπος παρασκευής της φέτας, απαριθμούνται τα χαρακτηριστικά της, διευκρινίζονται οι ενδείξεις που πρέπει να φέρει το προϊόν και απαγορεύεται, γενικά, η παραγωγή, η εισαγωγή, η εξαγωγή και η εμπορία τυριού με την ονομασία «φέτα» που δεν πληροί τις απαιτούμενες από την εν λόγω υπουργική απόφαση προϋποθέσεις.

Με την υπουργική απόφαση 596/1995 των Υπουργών Οικονομικών και Γεωργίας [23] κωδικοποιήθηκε η προγενέστερη κανονιστική ρύθμιση στο νέο άρθρο 83 του Κώδικα Τροφίμων το οποίο, με τίτλο «τυριά προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης», περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τις διατάξεις που αφορούν το τυρί φέτα.

24. Όταν η Ελλάδα άρχισε το 1988 να θεσπίζει διατάξεις ρυθμίζουσες την παραγωγή και την εμπορία του τυριού φέτα, η Επιτροπή ανάλυσε το συμβιβαστό της ελληνικής νομοθεσίας προς το κοινοτικό δίκαιο. Με το έγγραφο 3935, της 7ης Μαρτίου

19 — *ΦΕΚ* Α 36.

20 — Κανονισμός του Συμβουλίου της 14ης Ιουλίου 1992 για την προστασία των γεωγραφικών ενδείξεων και των ονομασιών προέλευσης των γεωργικών προϊόντων και των τροφίμων (ΕΕ L 208, σ. 1).

21 — *ΦΕΚ* Α 130.

22 — *ΦΕΚ* Β 8.

23 — *ΦΕΚ* 624 Β.

1989, ο Γενικός Διευθυντής της Γενικής Διευθύνσεως Γεωργίας γνωστοποίησε στις ελληνικές αρχές ότι, κατόπιν εμπεριστατωμένης εξετάσεως των μεθόδων παραγωγής και εμπορίας του τυριού φέτα, θεωρούσε ότι η ελληνική κανονιστική ρύθμιση συμβιβαζόταν προς το κοινοτικό δίκαιο. Εις απάντηση των καταγγελιών που είχαν υποβάλει στην Επιτροπή οι εθνικές ενώσεις παραγωγών γάλακτος διαφόρων κρατών μελών, η Επιτροπή ενέμεινε στη γνώμη της και θεώρησε ότι η γνωστή ως «νομολογία Cassis de Dijon» [24], περί της αμοιβαίας αναγνωρίσεως των προϊόντων τα οποία νομίμως παράγονται και διατίθενται στο εμπόριο εντός ενός κράτους μέλους, δεν είχε εφαρμογή στην προκειμένη περίπτωση λόγω ουσιωδών διαφορών μεταξύ του τυριού φέτα που παράγεται στην Ελλάδα (από πρόβειο και/ή αίγειο γάλα και με τη μέθοδο της φυσικής στραγγίσεως) και του παρασκευαζόμενου στα λοιπά κράτη μέλη με αγελαδινό γάλα και με τη μέθοδο της υπερδιηθήσεως.

Η Επιτροπή διαπίστωσε και κατέστησε γνωστό στην Ελλάδα την ύπαρξη σχετικά σημαντικής παραγωγής τυριού φέτα στη χώρα αυτή με προσθήκη αγελαδινού γάλακτος, πράγμα που μπορούσε να επηρεάσει την αναγνώριση της νομιμότητας της ελληνικής κανονιστικής ρυθμίσεως. Αφού οι ελληνικές αρχές εφάρμοσαν αυστηρότερα μέτρα ελέγχου, η Επιτροπή θεώρησε ότι η προσθήκη αγελαδινού γάλακτος σε ποσοστό 5,9 % στο τυρί φέτα αποτελούσε νοθεία χωρίς επίπτωση στην αποτελεσματικότητα της νέας ελληνικής κανονιστικής ρυθμίσεως.

25. Αργότερα, η Επιτροπή κίνησε κατά της Ελλάδας τη διαδικασία λόγω παραβάσεως, σύμφωνα με το άρθρο 169 της Συνθήκης, λόγω των περιοριστικών αποτελεσμάτων που προκαλούσε η ελληνική κανονιστική ρύθμιση εξαιτίας της γεωγραφικής αποκλειστικότητας της παραγωγής φέτας και άλλων ελληνικών παραδοσιακών τυριών. Στις 18 Μαΐου 1992 η Επιτροπή απηύθυνε στην Ελληνική Κυβέρνηση αιτιολογημένη γνώμη, κατά την οποία η Επιτροπή θεωρούσε ότι η εν λόγω κανονιστική ρύθμιση παρέβαινε το άρθρο 30 της Συνθήκης, επειδή επιφύλασσε αδικαιολόγητα τη χρήση της ονομασίας «φέτα», που έχει γενικό χαρακτήρα, στο τυρί το οποίο παράγεται σε συγκεκριμένες ελληνικές περιοχές.

Η Επιτροπή δεν άσκησε ενώπιον του Δικαστηρίου προσφυγή λόγω παραβάσεως επειδή το ζήτημα αυτό συνδέθηκε με τις κινηθείσες διαδικασίες για την αναγνώριση εκ μέρους της Κοινότητας των γεωγραφικών ενδείξεων και των ονομασιών προελεύσεως των τροφίμων, που προβλέπονται στον κανονισμό 2081/92, για την προστασία των γεωγραφικών ονομασιών σε κοινοτικό επίπεδο.

24 — Απόφαση της 20ής Φεβρουαρίου 1979, 120/78, Rewe-Zentral, η λεγόμενη «Cassis de Dijon» (Συλλογή τόμος 1979/1, σ. 321).

IV — Οι εμπορικές ονομασίες των τροφίμων: νομολογία του Δικαστηρίου και κοινοτική κανονιστική ρύθμιση

26. Στο κοινοτικό δίκαιο δεν υπάρχει γενική κανονιστική ρύθμιση διέπουσα τις εμπορικές ονομασίες των τροφίμων. Υπάρχουν μόνον ορισμένες ρυθμίσεις οι οποίες έχουν επίπτωση επί του ζητήματος αυτού, χωρίς όμως να το ρυθμίζουν ευθέως, όπως η οδηγία 79/112/ΕΟΚ [25], σχετικά με την επισήμανση και τη διαφήμιση των τροφίμων. Το άρθρο 15, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής επιτρέπει τις εθνικές διατάξεις αυτού του είδους που δικαιολογούνται από λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας, καταστολής της απάτης, προστασίας της εμπορικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας, των ενδείξεων προελεύσεως, των ονομασιών προελεύσεως, καθώς και της καταστολής του αθέμιτου ανταγωνισμού.

Λαμβάνοντας υπόψη την κοινοτική κανονιστική ρύθμιση που ασκεί επιρροή στον τομέα αυτόν και τη συναφή νομολογία του Δικαστηρίου, είναι δυνατόν να διατυπωθεί η εξής τυπολογία εμπορικών ονομασιών των τροφίμων, σε συνάρτηση με την επίπτωσή τους στο ενδοκοινοτικό εμπόριο εμπορευμάτων.

Α — *Οι κοινοτικές ονομασίες*

27. Πρόκειται για τις ονομασίες που διέπονται από κοινοτικές διατάξεις του παραγώγου δικαίου, που καθορίζουν τα χαρακτηριστικά και τη μέθοδο επεξεργασίας του προϊόντος για όλο το κοινοτικό έδαφος. Αυτά τα «ευροτρόφιμα» (για παράδειγμα, το μέλι [26] και η σοκολάτα [27]) μπορούν να διατεθούν στο εμπόριο σε όλα τα κράτη μέλη χωρίς κανένα περιορισμό και δεν δημιουργούν προβλήματα σε σχέση με το ενδοκοινοτικό εμπόριο.

Β — *Οι κοινές ονομασίες*

28. Οι κοινές ονομασίες είναι κοινά ονόματα χρησιμοποιούμενα για τον προσδιορισμό των γεωργικών προϊόντων ή των τροφίμων. Πρόκειται για ονομασίες που περιλαμβάνονται στη γενική πολιτισμική και γαστρονομική κληρονομιά και, καταρ-

25 — Οδηγία του Συμβουλίου της 18ης Δεκεμβρίου 1978 περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με την επισήμανση και την παρουσίαση των τροφίμων που προορίζονται για τον τελικό καταναλωτή καθώς επίσης και τη διαφήμισή τους (ΕΕ ειδ. έκδ. 03/024, σ. 33).

26 — Οδηγία 74/409/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 22ας Ιουλίου 1974, περί εναρμονίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών που αφορούν το μέλι (ΕΕ ειδ. έκδ. 03/011, σ. 34).

27 — Οδηγία 73/241/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 24ης Ιουλίου 1973, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με τα προϊόντα του κακάο και της σοκολάτας (ΕΕ ειδ. έκδ. 03/009, σ. 224).

χήν, μπορούν να χρησιμοποιηθούν από οποιονδήποτε παραγωγό. Η νομολογία του Δικαστηρίου δεν περιλαμβάνει κανέναν ορισμό σχετικά με την έννοια της κοινής ονομασίας, θεωρήθηκαν όμως ως τέτοιες, μεταξύ άλλων, οι ακόλουθες: «όξος» [28], «jenever» [29], «ζύθος» [30], «ζυμαρικά» [31], «γιαούρτη» [32], τυρί «Ένταμ» [33], «τυριά» [34], «αλλαντικά» [35] και «άρτος» [36].

29. Σε πολλές περιπτώσεις, τα κράτη μέλη έχουν θεσπίσει εθνικές κανονιστικές ρυθμίσεις που απαιτούν την εκπλήρωση συγκεκριμένων προϋποθέσεων παραγωγής για τη χρήση μιας κοινής ονομασίας. Αν οι προϋποθέσεις αυτές είναι παρόμοιες στα κράτη μέλη, τα εισαγόμενα προϊόντα μπορούν να χρησιμοποιούν την κοινή ονομασία στο κράτος μέλος εισαγωγής και δεν προκύπτουν εμπόδια στο ενδοκοινοτικό εμπόριο. Πάντως, αυτές οι προϋποθέσεις παραγωγής φαίνεται να διαφέρουν σε ορισμένα κράτη μέλη· στην περίπτωση αυτή, πρόκειται για προϊόντα εν μέρει διαφορετικά τα οποία πωλούνται υπό την ίδια κοινή ονομασία σε διαφορετικά κράτη μέλη. Για την ελεύθερη ενδοκοινοτική κυκλοφορία των εμπορευμάτων, το πρόβλημα ανακύπτει κατά τη στιγμή διαθέσεως στο εμπόριο, υπό την κοινή ονομασία του κράτους προορισμού, ενός προϊόντος εισαγόμενου από άλλο κράτος, όπου νομίμως παράγεται και διατίθεται στο εμπόριο υπό την ίδια ονομασία, αλλά με εν μέρει διαφορετικά χαρακτηριστικά [37].

Το Δικαστήριο θεωρούσε πάντοτε ως μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος, αντίθετα προς το άρθρο 30 της Συνθήκης ΕΚ, τα εμπόδια στο ενδοκοινοτικό εμπόριο που προκύπτουν από τις διαφορές μεταξύ των εθνικών κανονιστικών ρυθμίσεων σχετικά με τη χρήση των κοινών ονομασιών των γεωργικών προϊόντων και των τροφίμων. Κάθε εθνικό μέτρο το οποίο επιφυλάσσει τη χρήση μιας κοινής ονομασίας σε μια εθνική ποικιλία εις βάρος άλλων ποικιλιών εισαγόμενων από άλλα κράτη μέλη, όπου νομίμως παράγονται και διατίθενται στο εμπόριο, είναι ασυμβίβαστο προς τη θεμελιώδη αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων [38].

30. Όσον αφορά την πιθανή δικαιολόγηση των περιορισμών που οφείλονται στις διαφορές μεταξύ των εθνικών κανονιστικών διατάξεων οι οποίες διέπουν τη χρήση των κοινών ονομασιών, οι προβαλλόμενοι ως επιτακτικές απαιτήσεις λόγοι αφορούν,

28 — Απόφαση της 9ης Δεκεμβρίου 1981, 193/80, Επιτροπή κατά Ιταλίας, η λεγόμενη «Όξος» (Συλλογή 1981, σ. 3019).

29 — Απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 1985, 182/84, Miro (Συλλογή 1985, σ. 3731).

30 — Απόφαση της 12ης Μαρτίου 1987, 178/84, Επιτροπή κατά Γερμανίας, η λεγόμενη «Ζύθος» (Συλλογή 1987, σ. 1227).

31 — Αποφάσεις της 14ης Ιουλίου 1988, 407/85, 3 Glocken κ.λπ. (Συλλογή 1988, σ. 4233), και 90/86, Zoni (Συλλογή 1988, σ. 4285).

32 — Απόφαση της 14ης Ιουλίου 1988, 298/87, Smanor (Συλλογή 1988, σ. 4489).

33 — Απόφαση της 29ης Σεπτεμβρίου 1988, 286/86, Deserbais (Συλλογή 1988, σ. 4907, σκέψη 12).

34 — Αποφάσεις της 11ης Οκτωβρίου 1990, C-210/89, Επιτροπή κατά Ιταλίας (Συλλογή 1990, σ. I-3697, σκέψη 12), και της 11ης Οκτωβρίου 1990, C-196/89, Nespoli και Crippa (Συλλογή 1990, σ. I-3647).

35 — Απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 1990, C-269/89, Bonfait (Συλλογή 1990, σ. I-4169, σκέψη 13).

36 — Αποφάσεις της 19ης Φεβρουαρίου 1981, 130/80, Kelderman (Συλλογή 1981, σ. 527), της 14ης Ιουλίου 1994, C-17/93, Van der Veldt (Συλλογή 1994, σ. I-3537), και της 13ης Μαρτίου 1997, C-358/95, Morellato, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμή στη Συλλογή.

37 — Βλ. την προπαρατεθείσα απόφαση Nespoli και Crippa, σκέψη 13.

38 — Προπαρατεθείσες αποφάσεις «Όξος», σκέψη 27, και Miro, σκέψη 22.

κυρίως, την προστασία των καταναλωτών και την ευθύτητα των εμπορικών συναλλαγών, καθώς και, σε μικρότερο βαθμό, την προστασία της δημόσιας υγείας, που προβλέπει το άρθρο 36 της Συνθήκης. Η ανάλυση της σχετικής με το θέμα αυτό νομολογίας παρέχει τη δυνατότητα επαληθεύσεως των δύο λύσεων που εφάρμοσε το Δικαστήριο στις περιπτώσεις αυτές.

31. Ως γενικό κανόνα, το Δικαστήριο εφάρμοσε την αρχή της αμοιβαίας αναγνωρίσεως και έκρινε ότι οι προβαλλόμενοι ως επιτακτικές απαιτήσεις λόγοι δεν δικαιολογούσαν τα εμπόδια στην πώληση, υπό την κοινή ονομασία του κράτους προορισμού, των προϊόντων, εν μέρει διαφορετικών, τα οποία παράγονται και διατίθενται στο εμπόριο στο κράτος καταγωγής υπό την ίδια ονομασία. Το Δικαστήριο έκρινε ότι το κράτος μέλος προορισμού μπορεί να προστατεύει τους καταναλωτές του και να διασφαλίζει την ευθύτητα των εμπορικών συναλλαγών απαιτώντας όπως στην επισήμανση του εισαγόμενου προϊόντος εμφαίνονται όλα τα χαρακτηριστικά του. Αυτή η υποχρέωση επισημάνσεως αποτελεί πάντοτε μια εναλλακτική λύση λιγότερο περιοριστική και, ως εκ τούτου, σεβόμενη περισσότερο την αρχή της αναλογικότητας, παρά η απαγόρευση εισαγωγής ή η υποχρέωση διαθέσεως του προϊόντος στο εμπόριο υπό μια πλασματική ονομασία.

Σε τόσο περίφημες υποθέσεις όπως είναι εκείνες της γερμανικής μπίρας και των ιταλικών ζυμαρικών, το Δικαστήριο θεώρησε έμμεσα ότι η μπίρα και τα ζυμαρικά που παράγονται στα άλλα κράτη μέλη ήσαν αρκετά παρόμοια, παρά τις διαφορές στη σύνθεσή τους, καθώς και ότι η πρόσφορη επισήμανση εμπόδιζε τον κίνδυνο συγχύσεως εκ μέρους των Γερμανών και Ιταλών καταναλωτών και επέτρεπε την πώληση των προϊόντων υπό την κοινή ονομασία «ζύθος» και «ζυμαρικά».

32. Πάντως, με τις αποφάσεις Deserbais και, σε μεγαλύτερο βαθμό, Smanor το Δικαστήριο είδε ευνοϊκά, ως εξαίρεση στον γενικό κανόνα αμοιβαίας αναγνωρίσεως των κοινών εμπορικών ονομασιών με την υποχρέωση μιας κατάλληλης επισημάνσεως, τη δυνατότητα για το κράτος προορισμού να απαγορεύει την πώληση στο έδαφός του υπό την κοινή ονομασία ενός προϊόντος εισαγόμενου από άλλο κράτος μέλος όταν τα χαρακτηριστικά του είναι ουσιωδώς διαφορετικά από τα χαρακτηριστικά των εγχώριων προϊόντων τα οποία διατίθενται στο εμπόριο υπό την ίδια ονομασία.

Στην υπόθεση Smanor, το Δικαστήριο έκρινε, κατ' αρχήν, ότι το εισαγόμενο προϊόν μπορούσε να διατεθεί στο εμπόριο στη Γαλλία υπό την κοινή ονομασία «γιαούρτη», εφόσον είχε προστεθεί στην ετικέτα του το χαρακτηριστικό «υπερκατεψυγμένη», ώστε ο καταναλωτής να πληροφορείται την ειδική επεξεργασία που έχει υποστεί το προϊόν. Ωστόσο, εν συνεχεία έκρινε ότι το χαρακτηριστικό στοιχείο του προϊόντος που διατίθεται στο εμπόριο ως «γιαούρτη» είναι η ύπαρξη, σε άφθονες ποσότητες, ζώντων γαλακτικών βακτηριδίων και κατέληξε ότι η επισήμανση μπορούσε να είναι ανεπαρκής αν η εισαγόμενη γιαούρτη, η οποία είχε υποστεί κατάψυξη, είχε χαρακτηριστικά ουσιωδώς διαφορετικά από εκείνα που ο Γάλλος καταναλωτής ανέμενε αγοράζοντας ένα προϊόν με την

κοινή ονομασία «γιαούρτη». Με την απόφαση Smanor μετατίθεται στους ώμους του εθνικού δικαστή το βάρος προσδιορισμού τού αν οι διαφορές που παρουσιάζει η υπερκατεψυγμένη γιαούρτη σε σχέση με τις απαιτήσεις της σχετικής με τη νωπή γιαούρτη εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως είναι τόσο σημαντικές ώστε να δικαιολογείται διαφορετική ονομασία [39].

Με την απόφαση Deserbais, εκδοθείσα λίγο αργότερα, το Δικαστήριο θέτει την υπόθεση αυτή σε ένα obiter dictum [40], την παραμερίζει όμως όσον αφορά την ιταλική κανονιστική ρύθμιση που εμποδίζει την εμπορία, υπό την ονομασία «Ένταμ», τυριού του οποίου η περιεκτικότητα σε λιπαρά είναι μικρότερη του 40 %.

33. Αυτή η εξαίρεση από την αμοιβαία αναγνώριση των κοινών εμπορικών ονομασιών δεν φαίνεται να οριοθετείται με σαφήνεια στις αποφάσεις Smanor και Deserbais. Συγκεκριμένα, γίνεται δεκτό ότι ένα κράτος μπορεί να απαγορεύει την πώληση υπό την κοινή εμπορική ονομασία ενός εισαγόμενου προϊόντος, το οποίο διατίθεται στο εμπόριο στο κράτος καταγωγής με την ίδια ονομασία, όταν το προϊόν εμφανίζει ουσιώδεις διαφορές σε σχέση με τα εγχώρια προϊόντα ώστε να προκαλείται σύγχυση στον καταναλωτή, ακόμη και μετά τη χρήση μιας πρόσθετης κατάλληλης επισημάνσεως. Πάντως, τα κριτήρια που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη προκειμένου να εκτιμηθεί η ύπαρξη ουσιωδών διαφορών δεν είναι εντελώς συγκεκριμένα [41]. Στην απόφαση Smanor μνημονεύονται οι προσδοκίες του καταναλωτή στο κράτος προορισμού, οι διατάξεις του Codex Alimentarius του FAO και της ΠΟΥ, καθώς και οι εσωτερικές κανονιστικές ρυθμίσεις του κράτους προορισμού, ενώ στην απόφαση Deserbais μνημονεύονται μόνον η σύνθεση και η παρασκευή των προϊόντων. Επιπροσθέτως, δεν καθορίζεται μια ιεραρχία μεταξύ των κριτηρίων αυτών και είναι πιθανόν ότι, εφαρμοζόμενα σε συγκεκριμένο προϊόν, οδηγούν σε διαφορετικά αποτελέσματα. Ούτε και παρέχονται ενδείξεις ως προς τον βαθμό διαφοράς που πρέπει να υπάρχει μεταξύ του εισαγόμενου προϊόντος και των εγχωρίων προϊόντων που πωλούνται υπό την κοινή εμπορική ονομασία για να θεωρηθεί ότι υπάρχει μεταξύ αυτών ουσιώδης διαφορά την οποία δεν αντιλαμβάνεται ο καταναλωτής με την κατάλληλη επισήμανση.

34. Η Επιτροπή, σε ανακοίνωση του 1991 [42], ανέλυσε τη νομολογία Smanor και Deserbais και πρότεινε κριτήρια για την εξακρίβωση των «χαρακτηριστικών ενός προϊόντος», που μπορούν να το καταστήσουν ακατάλληλο προς πώληση υπό μια κοινή εμπορική ονομασία στο κράτος προορισμού. Η Επιτροπή προτείνει να λαμβάνονται υπόψη οι βασικές ιδιομορφίες των προϊόντων τα οποία παρασκευάζονται νομίμως και σύμφωνα με τις νόμιμες προδιαγραφές και διατίθενται στο εμπόριο εντός της Κοινότητας υπό την εν λόγω

39 — Προπαρατεθείσα απόφαση Smanor, σκέψεις 19 έως 24.

40 — Η σκέψη 13 της προπαρατεθείσας αποφάσεως Deserbais έχει ως εξής: «Θα μπορούσε να ανακύψει το πρόβλημα αν ο ίδιος κανόνας μπορεί να εφαρμοστεί σε προϊόν που εμφανίζεται με ορισμένη εμπορική ονομασία, διαφέρει όμως τόσο πολύ από άποψη συνθέσεως ή παρασκευής από τα εμπορεύματα που είναι γενικά γνωστά με την ονομασία αυτή στην Κοινότητα, ώστε δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι εμπίπτει στην ίδια κατηγορία.»

41 — Βλ. τα ενδιαφέροντα σχόλια του Lister, C.: «The naming of foods: the European Community's rules for non-brand food product names», *European Law Review* 1993, σ. 186 επ.

42 — Ερμηνευτική ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τις εμπορικές ονομασίες των τροφίμων (ΕΕ 1991, C 271, σ. 2).

κοινή εμπορική ονομασία, χωρίς να προτιμούνται τα χαρακτηριστικά τα οποία είναι αποκλειστικώς γνωστά στον καταναλωτή της χώρας εισαγωγής. Η ανάλυση αυτή πρέπει να πραγματοποιείται κατά περίπτωση και να βασίζεται όχι μόνο στις προσδοκίες του καταναλωτή, αλλά και σε αντικειμενικά στοιχεία, όπως είναι οι ορισμοί του Codex Alimentarius του FAO και της ΠΟΥ, οι εθνικές κανονιστικές ρυθμίσεις των κρατών μελών, η σύνθεση και η επεξεργασία των προϊόντων και οι παραπομπές που περιλαμβάνονται στις κοινοτικές πράξεις, ειδικότερα στην τελωνειακή ονοματολογία. Κατά την άποψη της Επιτροπής, μόνο μια ουσιώδης διαφορά σε ένα από τα στοιχεία αυτά ως προς τα εγχώρια προϊόντα θα επέτρεπε στο κράτος εισαγωγής να απαγορεύει την εμπορία του εισαγόμενου προϊόντος υπό την κοινή εμπορική ονομασία. Ούτε όμως και η Επιτροπή καθορίζει τον αναγκαίο βαθμό διαφοράς μεταξύ των προϊόντων προκειμένου αυτή να θεωρείται ουσιώδης ούτε καθιερώνει μια ιεραρχία μεταξύ των εφαρμοστέων κριτηρίων για τη διενέργεια της συγκρίσεως. Περιορίζεται να προσφέρει τρία παραδείγματα σχετικά με τη χρήση των κοινών εμπορικών ονομασιών: «όξος», «γιαούρτη» και «χαβιάρι».

Ο κανονισμός 2081/92 ορίζει στο άρθρο 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ότι «ως "ονομασία που έχει καταστεί κοινή" νοείται το όνομα ενός γεωργικού προϊόντος ή ενός τροφίμου το οποίο, αν και αναφέται στον τόπο ή την περιοχή όπου το εν λόγω γεωργικό προϊόν ή τρόφιμο έχει παραχθεί αρχικά ή εμπορευθεί, έχει πλέον καταστεί κοινό όνομα ενός γεωργικού προϊόντος ή ενός τροφίμου». Στο τρίτο εδάφιο του ίδιου αυτού άρθρου ορίζεται ότι για να διαπιστωθεί αν ένα όνομα έχει καταστεί κοινό, λαμβάνονται υπόψη όλοι οι παράγοντες και, ιδίως, η υφιστάμενη κατάσταση στο κράτος μέλος από το οποίο προέρχεται το όνομα και στις περιοχές καταναλώσεως, η κατάσταση στα άλλα κράτη μέλη και οι οικείες, εθνικές ή κοινοτικές, νομοθεσίες. Βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 2081/92, οι ονομασίες που έχουν καταστεί κοινές δεν καταχωρούνται και δεν απολαύουν κοινοτικής προστασίας, δεδομένου ότι προβλέπεται στο τρίτο εδάφιο του ίδιου αυτού άρθρου ότι η Επιτροπή δημοσιεύει στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* ενδεικτικό κατάλογο των ονομασιών των γεωργικών προϊόντων ή τροφίμων που έχουν καταστεί κοινές.

Γ — *Οι γεωγραφικές ονομασίες*

35. Οι γεωγραφικές ονομασίες είναι ονόματα χρησιμοποιούμενα στη σήμανση τροφίμων, τα οποία υπονοούν την προέλευση των προϊόντων από μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή [43]. Αυτή η αναφορά στη γεωγραφική καταγωγή του προϊόντος μπορεί να είναι άμεση, όταν η ονομασία περιλαμβάνει τη γεωγραφική παραπομπή (Queso Manchego, Prosciutto di Parma, Faba Asturiana ή Camembert de Normandie), ή έμμεση, αν η ονομασία δεν περιλαμβάνει

43 — Στη Συμφωνία για ορισμένες πλευρές των Δικαιωμάτων Πνευματικής Ιδιοκτησίας που άπτονται του Εμπορίου, τα *αποτελέσματα των πολυμερών εμπορικών διαπραγματεύσεων του Γύρου της Ουρουγουάης*, γραμματεία της ΓΣΔΕ (GATT), Γενεύη 1995, σ. 381, μνημονεύονται οι γεωγραφικές ενδείξεις, έκφραση ισοδύναμη προς τις γεωγραφικές ονομασίες, και οι οποίες ορίζονται στο πρώτο εδάφιο του άρθρου 22 ως εξής: «(...) γεωγραφικές ενδείξεις είναι οι ενδείξεις με τις οποίες διαπιστώνεται ότι ένα προϊόν είναι καταγωγής μιας χώρας ή μιας περιοχής ή τοποθεσίας της χώρας αυτής, όταν συγκεκριμένη ποιότητα, φήμη ή άλλο χαρακτηριστικό του προϊόντος μπορεί να αποδοθεί στη γεωγραφική καταγωγή».

κανένα τοπωνύμιο (Queso Tetilla, Reblochon, Grappa, Ούζο, Cava). Οι γεωγραφικές ονομασίες εμφανίζουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά [44]:

— εγγυώνται τη γεωγραφική καταγωγή του προϊόντος και σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, την ιδιαιτερότητά του, δηλαδή, ότι το προϊόν έχει συγκεκριμένες ιδιότητες και χαρακτηριστικά που οφείλονται στη γεωγραφική του καταγωγή [45].

— συνιστούν επίσης απόδειξη της ποιότητας του προϊόντος, το οποίο, στις περισσότερες περιπτώσεις, παρασκευάζεται σύμφωνα με αυστηρές και συγκεκριμένες προδιαγραφές [46].

— προσδίδουν την καλή φήμη που απολαύουν τα προϊόντα μεταξύ των καταναλωτών, ως συνέπεια του ότι η γεωγραφική ονομασία εγγυάται τη συγκεκριμένη προέλευση, την ιδιαιτερότητα και την ελεγχόμενη ποιότητα του προϊόντος [47].

— η έννομη προστασία των γεωγραφικών ονομασιών διαφυλάσσει τα συμφέροντα των παραγωγών έναντι του αθέμιτου ανταγωνισμού και προστατεύει τους καταναλωτές από τις ονομασίες που μπορεί να τους προκαλέσουν σύγχυση [48].

Πάντως, οι εμπορικές ονομασίες που περιλαμβάνουν τοπωνύμια δεν μπορούν πάντοτε να θεωρούνται γεωγραφικές ονομασίες, άμεσες ή έμμεσες. Συγκεκριμένα, είναι δυνατό μια ονομασία αποτελούμενη από ένα τοπωνύμιο να συνιστά ή να έχει μετατραπεί με την πάροδο του χρόνου σε κοινή ονομασία, η οποία έπαυσε να αποτελεί γεωγραφική ονομασία που μπορεί να τύχει έννομης προστασίας. Αυτό συμβαίνει με τις ονομασίες «Κολώνια», «τυρί Parmesano» [49], «τυρί Edam», «τυρί Emmenthal», οι οποίες έχουν μετατραπεί σε κοινές ονομασίες.

44 — Βλ., μεταξύ άλλων, Beier, F.-K. και Knaak, R.: «*The Protection of Direct and Indirect Indications of Source in Germany and the European Community*», *International Review of Industrial Property and Copyright Law*, 1994, n° 1, σ. 1; Jiménez Blanco, P.: *Las denominaciones de origen en el derecho del comercio internacional*, Eurolex, Μαδρίτη, 1996, και Salignon, G.: «La jurisprudence et la réglementation communautaires relatives à la protection des appellations d'origine, des dénominations géographiques et des indications de provenance», *Revue du Marché Unique Européen*, 1994, n° 4, σ. 107.

45 — Απόφαση της 20ής Φεβρουαρίου 1975, 12/74, Επιτροπή κατά Γερμανίας, η λεγόμενη «Sekt», Recueil σ. 1935, σκέψη 7 (υφίσταται μόνο συνοπτική μετάφραση στα ελληνικά: Συλλογή τόμος 1975, σ. 87), και απόφαση της 7ης Μαΐου 1997, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-321/94, C-322/94, C-323/94 και C-324/94, Pistre κ.λπ. (Συλλογή 1997, σ. I-2343, σκέψεις 35 και 36). Με την απόφαση Pistre κ.λπ., το Δικαστήριο έκρινε ότι η ονομασία «montagne», της οποίας τη χρήση ρύθμιζαν γαλλικές διατάξεις, δεν είναι γεωγραφική ονομασία διότι είναι κοινή και υπερβαίνει τα εθνικά σύνορα και δεν αποκαλύπτει συγκεκριμένη γεωγραφική καταγωγή.

46 — Προπαρατεθείσα απόφαση Sekt, σκέψη 9· αποφάσεις της 12ης Οκτωβρίου 1978, 13/78, Eggers, Recueil σ. 181, σκέψη 16 (υφίσταται μόνο συνοπτική μετάφραση στα ελληνικά: Συλλογή τόμος 1978, σ. 605), και της 9ης Ιουνίου 1992, C-47/90, Delhaize και Le Lion (Συλλογή 1992, σ. I-3669, σκέψεις 22 και 23). Με την τελευταία αυτή απόφαση το Δικαστήριο έκρινε ότι η απαγόρευση εμφιαλώσεως εκτός της περιοχής καταγωγής δεν επηρέαζε την ποιότητα των οίνων «Rioja».

47 — Απόφαση της 10ης Νοεμβρίου 1992, C-3/91, Exportur (Συλλογή 1992, σ. I-5529, σκέψη 11).

48 — Προπαρατεθείσα απόφαση Sekt, σκέψη 7.

49 — Στο παράρτημα του κανονισμού 1107/96 περιλαμβάνεται το «Parmigiano Reggiano» ως προστατευόμενη ονομασία προελεύσεως υπέρ της Ιταλίας, δεν υπάρχει όμως υποσημείωση που να αναφέρει ότι δεν ζητήθηκε η προστασία της ονομασίας Parmesano. Ωστόσο, θεωρώ ότι η ονομασία «Queso Parmesano» αποτελεί ονομασία η οποία έχει μεταπέσει σε κοινή.

36. Τα εσωτερικά δίκαια των κρατών μελών, εμπνεόμενα από τις υφιστάμενες διεθνείς διατάξεις [50], διακρίνουν διάφορα είδη γεωγραφικών ονομασιών και εμφανίζουν σημαντικές διαφορές ως προς τον βαθμό προστασίας που παρέχεται στις εν λόγω ονομασίες.

Εν πάση περιπτώσει, οι γεωγραφικές ονομασίες είναι αντικείμενο έννομης προστασίας σύμφωνα με τις εσωτερικές διατάξεις περί της βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας. Η έννομη προστασία μιας γεωγραφικής ονομασίας παρέχει συλλογικό μονοπώλιο για την εμπορική χρήση της ονομασίας σε συγκεκριμένη ομάδα παραγωγών σε συνάρτηση με τη γεωγραφική ζώνη στην οποία βρίσκεται, και κατά τούτο διαφέρει από το σήμα, το οποίο μπορεί να χρησιμοποιήσει μόνον ο κάτοχός του. Από την άποψη της ενδοκοινοτικής κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, η προστασία των γεωγραφικών ονομασιών από τα εσωτερικά δίκαια των κρατών μελών δημιουργεί εμπόδια στο ενδοκοινοτικό εμπόριο, συνιστώντα μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος κατά την έννοια του άρθρου 30 της Συνθήκης, καθόσον απαγορεύουν την εμπορία των εισαγόμενων προϊόντων υπό την προστατευόμενη γεωγραφική ονομασία στο κράτος εισαγωγής. Η προστασία αυτή των γεωγραφικών ονομασιών στηρίζεται, όπως παρατηρείται στην απόφαση Exportur [51], στην αρχή της εδαφικότητας, βάσει της οποίας έχουν εφαρμογή στις ονομασίες αυτές το δίκαιο της χώρας εισαγωγής, οι πραγματικές προϋποθέσεις και τα κριτήρια που εφαρμόζονται στην εν λόγω χώρα [52]. Η χορήγηση της προστασίας είναι ανεξάρτητη από το δίκαιο της χώρας καταγωγής, επειδή μια ονομασία μπορεί να είναι κοινή στη χώρα καταγωγής και να αποτελεί προστατευόμενη γεωγραφική ονομασία στη χώρα εισαγωγής.

Οι περιορισμοί στην ενδοκοινοτική κυκλοφορία εμπορευμάτων που προκαλούν οι εθνικές διατάξεις οι οποίες προστατεύουν τις γεωγραφικές ονομασίες, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, μπορούν να δικαιολογούνται όταν αποβλέπουν στην προστασία των δικαιωμάτων που αποτελούν το ειδικό αντικείμενο των ονομασιών αυτών, όπως είναι τα δικαιώματα βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας, των οποίων η προστασία επιτρέπεται από το άρθρο 36 της Συνθήκης, μολονότι προκαλούν περιορισμούς αντίθετους προς το άρθρο 30 [53].

37. Στη σχετική με τις γεωγραφικές ονομασίες νομολογία, το Δικαστήριο διακρίνει

50 — Οι σημαντικότερες διεθνείς συνθήκες στον τομέα αυτόν είναι οι εξής: Συμφωνία της Λισαβόνας περί της προστασίας των ονομασιών προελεύσεως και το διεθνές αυτής μητρώο, της 31ης Οκτωβρίου 1958, αναθεωρηθείσα στη Στοκχόλμη στις 14 Ιουλίου 1967, *Recueil des traités des Nations unies* [Συλλογή Συνθηκών των Ηνωμένων Εθνών], vol. 923, n° 13172, σ. 205· η Σύμβαση των Παρισίων περί της προστασίας της βιομηχανικής ιδιοκτησίας, της 20ής Μαρτίου 1883, αναθεωρηθείσα στη Στοκχόλμη στις 14 Ιουλίου 1967, *Recueil des traités des Nations unies*, vol. 828, n° 11851, σ. 305· η Συμφωνία της Μαδρίτης περί καταστολής των εσφαλμένων ή απατηλών ενδείξεων προελεύσεως, της 14ης Απριλίου 1891, αναθεωρηθείσα στη Στοκχόλμη στις 14 Ιουλίου 1967, Recueil des traités des Nations unies, vol. 828, n° 11848, σ. 163, και η προαναφερθείσα Συμφωνία για ορισμένες πλευρές των Δικαιωμάτων Πνευματικής Ιδιοκτησίας που άπτονται του Εμπορίου.

51 — Προπαρατεθείσα απόφαση Exportur, σκέψη 12.

52 — Βλ. τα σχόλια του Fuentes Núñez, L. A: «La protección de las denominaciones de origen en el derecho comunitario», *Boletín de la Gaceta Jurídica de la C. E. y de la Competencia*, B-101 Φεβρουάριος/Μάρτιος 1995, σ. 31.

53 — Προπαρατεθείσα απόφαση Exportur, σκέψη 25.

μεταξύ των ονομασιών προελεύσεως και των ενδείξεων προελεύσεως.

Όσον αφορά τις *ονομασίες προελεύσεως*, το Δικαστήριο έκρινε ότι εγγυώνται «όχι μόνο τη γεωγραφική προέλευση του προϊόντος αλλά και το ότι το εμπόρευμα παρασκευάστηκε σύμφωνα με τους ποιοτικούς κανόνες ή τις προδιαγραφές παρασκευής που καθορίζονται με πράξη της δημόσιας αρχής και ελέγχονται από την εν λόγω αρχή και, επομένως, την παρουσία ορισμένων ειδικών χαρακτηριστικών (...), προστατεύονται από ειδικούς κανόνες που θεσπίζονται με νομοθετική ή κανονιστική ρύθμιση. Οι κανόνες αυτοί αποκλείουν γενικά τη χρησιμοποίηση όρων όπως "του είδους", "τύπου" ή "κατά τη μέθοδο" και εμποδίζουν καθ' όλη τη διάρκεια ισχύος του σχετικού συστήματος τη μετάπτωση των ονομασιών αυτών σε ονομασίες γένους» [54].

Όσον αφορά τις *ενδείξεις προελεύσεως*, το Δικαστήριο έκρινε με την απόφαση Exportur ότι σκοπός τους «(...) είναι να πληροφορούν τον καταναλωτή για το γεγονός ότι το προϊόν που φέρει τη σχετική ένδειξη προέρχεται από έναν καθορισμένο τόπο, μια καθορισμένη περιοχή ή μια συγκεκριμένη χώρα. Αυτή η γεωγραφική προέλευση μπορεί να συνδέεται με την ύπαρξη ορισμένης φήμης (...). Οι ενδείξεις προελεύσεως προστατεύονται από τους κανόνες περί καταστολής της παραπλανητικής διαφημίσεως ή ακόμα από εκείνους που αφορούν την καταχρηστική χρησιμοποίηση αλλοτρίας φήμης» [55]. Με την απόφαση Exportur, η οποία αποκλίνει από την απόφαση Sekt, έγινε εξάλλου δεκτό ότι οι ενδείξεις προελεύσεως όχι μόνον είναι ονομασίες προϊόντων των οποίων η γεύση, η ποιότητα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους οφείλονται στη γεωγραφική τους προέλευση, αλλά και ονομασίες οι οποίες, χωρίς να πληρούν την προϋπόθεση αυτή, μπορούν να έχουν πολύ μεγάλη φήμη μεταξύ των καταναλωτών και να αποτελούν για τους παραγωγούς, οι οποίοι είναι εγκατεστημένοι στις περιοχές τις οποίες καθορίζουν οι ονομασίες αυτές, ένα σημαντικό τρόπο για την εξασφάλιση της πελατείας τους [56]. Οι ενδείξεις προελεύσεως αποτελούν τον τύπο των γεωγραφικών ονομασιών τον πλησιέστερο προς τις γενικές ονομασίες, διότι δεν είναι απαραίτητο η προέλευση του προϊόντος να του προσδίδει ορισμένα ειδικά χαρακτηριστικά και οι απαιτήσεις σχετικά με την ποιότητα και τη φήμη είναι λιγότερο αυστηρές, δεδομένου ότι δεν είναι αναγκαία η ύπαρξη ενός οργανισμού ελέγχου. Το Δικαστήριο, με τις αποφάσεις του Sekt/Weinbrand [57] και Bocksbeutel [58], εξέτασε τις έμμεσες ενδείξεις προελεύσεως, καθώς και τις άμεσες ενδείξεις προελεύσεως «Turrón de Alicante» και «Turrón de Jijona» [59].

38. Στο πλαίσιο του κοινοτικού δικαίου έχουν θεσπιστεί πρόσφατα ρυθμίσεις αποβλέπουσες στην προστασία των γεωγραφικών ονομασιών. Συγκεκριμένα, έχει θεσπιστεί ειδική κανονιστική ρύθμιση για τους οίνους και τα οινοπνευματώδη ποτά, η οποία δεν ασκεί επιρροή στην παρούσα υπόθεση, και έχει θεσπιστεί μια γενική κανονιστική ρύθμιση σχετικά με τη χρήση των γεωγραφικών ονομασιών στα γεωργικά

54 — Προπαρατεθείσες αποφάσεις Exportur, σκέψη 11, και Delhaize και Le Lion, σκέψεις 17 και 18.

55 — Προπαρατεθείσα απόφαση Exportur, σκέψη 11.

56 — Όπ. π., σκέψεις 27 και 28.

57 — Προπαρατεθείσα απόφαση Sekt, σκέψεις 3 και 4.

58 — Απόφαση της 13ης Μαρτίου 1984, 16/83, Prantl (Συλλογή 1984, σ. 1299, σκέψη 35), και την προπαρατεθείσα απόφαση Exportur, σκέψη 34.

59 — Προπαρατεθείσα απόφαση Exportur.

προϊόντα και τα τρόφιμα, που περιέχεται στον κανονισμό 2081/92, οι δε λεπτομερείς κανόνες εφαρμογής στον κανονισμό (ΕΟΚ) 2037/93 [60]. Ο κανονισμός 2081/92 καθιερώνει ένα κοινοτικό σύστημα γεωγραφικών ονομασιών, που επιτρέπει την προστασία τους στο έδαφος όλων των κρατών μελών, με σκοπό να μειωθούν τα προβλήματα που ανακύπτουν στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων λόγω της υπάρξεως διαφόρων εθνικών συστημάτων προστασίας.

39. Ο προαναφερθείς κανονισμός καθιερώνει κοινοτική προστασία για τα γεωργικά προϊόντα και τα τρόφιμα για τα οποία υπάρχει μια σχέση μεταξύ των χαρακτηριστικών τους και της γεωγραφικής τους καταγωγής, χρησιμοποιώντας προς τούτο δύο διαφορετικά επίπεδα γεωγραφικής αναφοράς, τις προστατευόμενες γεωγραφικές ενδείξεις (στο εξής: ΠΓΕ) και τις προστατευόμενες ονομασίες προελεύσεως (στο εξής: ΠΟΠ) [61].

40. Το άρθρο 2, παράγραφος 2, του κανονισμού 2081/92 ορίζει ότι νοούνται ως:

«α) *ονομασία προέλευσης:* το όνομα μιας περιοχής, ενός συγκεκριμένου τόπου ή, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, μιας χώρας, το οποίο χρησιμοποιείται στην περιγραφή ενός γεωργικού προϊόντος ή ενός τροφίμου:

— που κατάγεται από αυτή την περιοχή, το συγκεκριμένο τόπο ή τη χώρα αυτή

και

— του οποίου η ποιότητα ή τα χαρακτηριστικά οφείλονται κυρίως ή αποκλειστικά στο γεωγραφικό περιβάλλον που περιλαμβάνει τους φυσικούς και ανθρώπινους παράγοντες, και του οποίου η παραγωγή, η μεταποίηση και η επεξεργασία λαμβάνουν χώρα στην οριοθετημένη γεωγραφική περιοχή·

β) *γεωγραφική ένδειξη:* το όνομα μιας περιοχής, ενός συγκεκριμένου τόπου ή, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, μιας χώρας, το οποίο χρησιμοποιείται στην περιγραφή ενός γεωργικού προϊόντος ή ενός τροφίμου:

— που κατάγεται από την περιοχή αυτή, το συγκεκριμένο τόπο ή τη χώρα αυτή

60 — Κανονισμός (ΕΟΚ) 2037/93 της Επιτροπής, της 27ης Ιουλίου 1993, περί λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του κανονισμού 2081/92 (ΕΕ L 185, σ. 5).

61 — Βλ. τις αιτιολογικές σκέψεις 9 και 10 του κανονισμού 2081/92.

και

— του οποίου μια συγκεκριμένη ποιότητα, η φήμη ή άλλο χαρακτηριστικό μπορούν να αποδοθούν στη γεωγραφική αυτή καταγωγή και του οποίου η παραγωγή ή/και η μεταποίηση ή/και η επεξεργασία πραγματοποιούνται στην οριοθετημένη γεωγραφική περιοχή.»

Κατά την παράγραφο 3 του ίδιου αυτού άρθρου θεωρούνται ωσαύτως ως ονομασίες προελεύσεως «ορισμένες παραδοσιακές, γεωγραφικές ή μη, ονομασίες, που περιγράφουν γεωργικό προϊόν ή τρόφιμο καταγωγής μιας περιοχής ή ενός συγκεκριμένου τόπου και το οποίο πληροί τις προϋποθέσεις της παραγράφου 2, στοιχείο α', δεύτερη περίπτωση.»

41. Όπως μπορεί να εκτιμηθεί, η έννοια της ονομασίας προελεύσεως είναι εν πολλοίς παρόμοια με την καθιερωθείσα από τη νομολογία του Δικαστηρίου, αλλά ο κανονισμός 2081/92 δέχεται έναν νέον τύπο ονομασίας, τις *γεωγραφικές ενδείξεις*, που δεν εμφανίζονταν στη νομολογία του Δικαστηρίου, αφορά δε τις ενδείξεις προελεύσεως. Ο κανονισμός ορίζει τις γεωγραφικές ενδείξεις κατά τρόπο παρόμοιο προς τις ονομασίες προελεύσεως, επιβάλλοντας όμως γι' αυτές λιγότερο αυστηρές προϋποθέσεις. Οι προϋποθέσεις ποιότητας, ιδιαιτερότητας και φήμης είναι εναλλακτικές στην περίπτωση των γεωγραφικών ενδείξεων και σωρευτικές για τις ονομασίες προελεύσεως. Θεωρούνται ως γεωγραφικές ενδείξεις, για παράδειγμα, οι ενδείξεις «Espárrago de Navarra», «Sobrasada de Mallorca» ή «Scottish Beef».

42. Το μητρώο των γεωργικών προϊόντων και τροφίμων το οποίο καταρτίζεται σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπεται στον εν λόγω κανονισμό 2081/92 έχει σημαντικές συνέπειες. Πρώτον, το άρθρο 8 ορίζει ότι οι ενδείξεις «ΠΟΠ» και «ΠΓΕ» ή οι ισοδύναμες παραδοσιακές εθνικές ενδείξεις μπορούν να αναγράφονται μόνο στα εν λόγω γεωργικά προϊόντα και τρόφιμα. Δεύτερον, κατά το άρθρο 13, παράγραφος 1, οι καταχωρισμένες ονομασίες προστατεύονται από οποιαδήποτε άμεση ή έμμεση εμπορική χρήση της ονομασίας σε προϊόντα τα οποία δεν έχουν καταχωριστεί στο μητρώο· από κάθε αντιποίηση, απομίμηση ή υπαινιγμό· από οποιαδήποτε άλλη ψευδή ή απατηλή ένδειξη σχετική με την προέλευση, την καταγωγή, τη φύση ή τις ουσιαστικές ιδιότητες του προϊόντος, που αναγράφονται στη συσκευασία ή το περιτύλιγμα, στο διαφημιστικό υλικό ή σε έγγραφα που αφορούν το συγκεκριμένο προϊόν, καθώς και από οποιαδήποτε άλλη πρακτική ικανή να παραπλανήσει τους καταναλωτές. Τρίτον, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 13, παράγραφος 3, του κανονισμού, οι προστατευόμενες ονομασίες δεν μπορούν να μεταπέσουν σε κοινές. Τέλος, το άρθρο 14 δεν επιτρέπει την καταχώριση σημάτων σχετικών με τα προϊόντα τα οποία καλύπτονται από τις προστατευόμενες ονομασίες και αντιστοιχούν σε μια από τις καταστάσεις που αναφέρονται στο άρθρο 13.

43. Τα άρθρα 4 έως 11 του κανονισμού 2081/92 ορίζουν την ακολουθητέα διαδικασία για την καταχώριση στο μητρώο μιας ΠΟΠ ή μιας ΠΓΕ. Οι ενώσεις και τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα υποβάλλουν τις αιτήσεις καταχωρίσεως στο κράτος μέλος στο οποίο βρίσκεται η γεωγραφική περιοχή, πρέπει δε να είναι σύμφωνες προς τη συγγραφή υποχρεώσεων που περιλαμβάνει λεπτομερή πληροφόρηση για όλα τα χαρακτηριστικά του προϊόντος, όπως αυτό προβλέπεται στην παράγραφο 2 του άρθρου 4. Αν η αίτηση είναι βάσιμη, το κράτος μέλος τη διαβιβάζει στην Επιτροπή η οποία, εντός προθεσμίας έξι μηνών, ελέγχει, με ακριβή εξέταση, αν η αίτηση περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία που απαιτεί ο κανονισμός. Αν το αποτέλεσμα της εξετάσεως είναι θετικό, δημοσιεύεται στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* ανακοίνωση με τα στοιχεία της αιτήσεως και, αν δεν υποβληθεί ένσταση εκ μέρους ενός ενδιαφερόμενου κράτους μέλους ή ενός φυσικού ή νομικού προσώπου, η Επιτροπή καταχωρίζει την ΠΟΠ ή την ΠΓΕ στο «Μητρώο προστατευόμενων ονομασιών προέλευσης και προστατευόμενων γεωγραφικών ενδείξεων», εν συνεχεία δε δημοσιεύει στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* τις εν λόγω καταχωρίσεις, καθώς και τις τροποποιήσεις τους.

Με το άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού 2081/92 καθορίστηκε διαδικασία καταχωρίσεως για τις υπάρχουσες γεωγραφικές ονομασίες στα κράτη μέλη. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, τα κράτη μέλη μπορούσαν να ανακοινώσουν στην Επιτροπή, εντός προθεσμίας έξι μηνών από της ενάρξεως ισχύος του κανονισμού, τις νομίμως προστατευόμενες ονομασίες ή τις καθιερωθείσες με τη χρήση τις οποίες επιθυμούσαν να καταχωρίσουν, με ρητό αποκλεισμό, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου, της καταχωρίσεως των κοινών ονομασιών.

44. Η Επιτροπή έθεσε σε εφαρμογή τη διαδικασία που προβλέπει το άρθρο 17 προκειμένου να καταστήσει δυνατή την καταχώριση των υφισταμένων ονομασιών και, με την εξέταση των αιτήσεων, δέχθηκε την καταχώριση των ΠΟΠ και των ΠΓΕ, οι οποίες περιλαμβάνονται στα παραρτήματα των κανονισμών (ΕΚ) 1107/96 [62], 1263/96 [63] και 123/97 [64].

Στη σχετική με τα τυριά παράγραφο του παραρτήματος του κανονισμού 1107/96 αναγνωρίζεται η ονομασία «φέτα» ως μια ΠΟΠ υπέρ της Ελλάδας. Η αναγνώριση αυτή συνεπάγεται ότι, μετά την παρέλευση της μεταβατικής περιόδου που προβλέπει η παράγραφος 2 του άρθρου 13 του κανονισμού 2081/92, εντός της ΕΚ μπορεί να παράγεται τυρί με την ονομασία «φέτα» αποκλειστικά στην Ελλάδα και σύμφωνα με την ελληνική κανονιστική ρύθμιση. Αυτή η μεταβατική περίοδος ήταν πενταετής και έληγε στις 25 Ιουλίου 1997, αλλά ο κανονισμός (ΕΚ) 535/97 [65] την παρέτεινε, ορίζοντας ότι η περίοδος των πέντε ετών αρχίζει

62 — Κανονισμός της Επιτροπής της 12ης Ιουνίου 1996 σχετικά με την καταχώριση των γεωγραφικών ενδείξεων και των ονομασιών προέλευσης στο πλαίσιο της διαδικασίας που προβλέπεται στο άρθρο 17 του κανονισμού (ΕΟΚ) 2081/92 του Συμβουλίου (ΕΕ L 148, σ. 1).

63 — Κανονισμός της Επιτροπής της 1ης Ιουλίου 1996 που συμπληρώνει το παράρτημα του κανονισμού (ΕΚ) 1107/96 (ΕΕ L 163, σ. 19).

64 — Κανονισμός της Επιτροπής της 23ης Ιανουαρίου 1997 που συμπληρώνει το παράρτημα του κανονισμού (ΕΚ) 1107/96 (ΕΕ L 22, σ. 19).

65 — Κανονισμός (ΕΚ) 535/97 του Συμβουλίου, της 17ης Μαρτίου 1997, για την τροποποίηση του κανονισμού 2081/92 (ΕΕ L 83, σ. 3).

να τρέχει από την ημέρα καταχωρίσεως των ονομασιών, προκειμένου να διευκολυνθεί η προσαρμογή των θιγομένων παραγωγών.

Τρία κράτη μέλη στα οποία υπήρχε παραγωγή τυριού φέτα άσκησαν προσφυγές ακυρώσεως κατά του κανονισμού 1107/96. Συγκεκριμένα, πρόκειται για τις υποθέσεις C-289/96, Δανία κατά Επιτροπής, C-293/96, Γερμανία κατά Επιτροπής, και C-299/96, Γαλλία κατά Επιτροπής, οι οποίες εκκρεμούν τώρα ενώπιον του Δικαστηρίου. Συγχρόνως, επιχειρήσεις παραγωγής φέτας στη Γαλλία, στη Γερμανία και στη Δανία άσκησαν κατά του κανονισμού αυτού τρεις παρόμοιες προσφυγές ενώπιον του Πρωτοδικείου (υποθέσεις T-139/96, T-140/96 και T-141/96), το οποίο, με τρεις διατάξεις της 20ής Φεβρουαρίου 1997, απεκδύθη της αρμοδιότητάς του υπέρ του Δικαστηρίου.

Το αντικείμενο των προσφυγών αυτών δεν είναι ταυτόσημο με τα υποβληθέντα στην παρούσα υπόθεση προδικαστικά ερωτήματα, καθόσον θα ήταν νοητό ότι η ονομασία «φέτα» δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις που επιβάλλει ο κανονισμός 2081/92 για να αποτελέσει ΠΟΠ σε κοινοτικό επίπεδο, πληρούσε όμως τα κριτήρια που καθιέρωσε η κοινοτική νομολογία στον τομέα των γεωγραφικών ονομασιών και, επομένως, δικαιολογούνταν από το άρθρο 36 της Συνθήκης.

V — Ανάλυση των προδικαστικών ερωτημάτων

45. Το Συμβούλιο της Επικρατείας διατυπώνει τρία προδικαστικά ερωτήματα με τα οποία θέτει το ζήτημα του συμβιβαστού της ελληνικής κανονιστικής ρυθμίσεως για το τυρί φέτα προς τα άρθρα 30 και 36 της Συνθήκης. Το πρώτο ερώτημα έχει αφηρημένο χαρακτήρα και αναφέρεται στο συμβιβαστό προς τις εν λόγω κοινοτικές διατάξεις μιας εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως η οποία απαγορεύει την εμπορία, υπό μια συγκεκριμένη ονομασία, ενός προϊόντος διαφορετικού από τα προϊόντα τα οποία πωλούνται γενικώς στην Κοινότητα με την ονομασία αυτή. Το δεύτερο ερώτημα αποβλέπει στο να διευκρινιστεί αν ο προσδιορισμός των προϊόντων που είναι δυνατό να πωληθούν εντός της Κοινότητας υπό μία ονομασία πρέπει να γίνεται λαμβάνοντας υπόψη τους καταναλωτές όλων των κρατών μελών, τους καταναλωτές του κράτους εισαγωγής ή τους καταναλωτές του κράτους καταγωγής. Το τρίτο ερώτημα αναφέρεται στις διαφορές μεταξύ του δανικού τυριού φέτα και του ελληνικού τυριού φέτα και στη δυνατότητα να δοθεί βαρύνουσα σημασία στην άποψη των Ελλήνων καταναλωτών προς εκτίμηση της περιστάσεως αυτής, δεδομένων των χαρακτηριστικών της παραγωγής και της καταναλώσεως φέτας εντός της Κοινότητας.

46. Η ανάγκη να δοθεί μια χρήσιμη απάντηση προς επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης επιβάλλει την αναδιατύπωση των ερωτημάτων. Κατά την άποψή μου, με τα προδικαστικά ερωτήματα του Συμβουλίου της Επικρατείας ζητείται από το Δικαστήριο να προσδιορίσει αν συνιστά μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος, αντίθετο προς

τα άρθρα 30 έως 36 της Συνθήκης, μια εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία απαγορεύει την εμπορία εντός κράτους μέλους υπό την εμπορική ονομασία «φέτα» ενός τυριού το οποίο νομίμως παράγεται και διατίθεται στο εμπόριο υπό την ονομασία αυτή εντός άλλου κράτους μέλους.

Η απάντηση στο εν λόγω ερώτημα επιβάλλει, πρώτον, να προσδιοριστεί αν μια εθνική κανονιστική ρύθμιση αυτού του τύπου αποτελεί μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος, αντίθετο προς το άρθρο 30 της Συνθήκης. Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, πρέπει να εξακριβωθεί αν το εν λόγω μέτρο δικαιολογείται από λόγους δημοσίου συμφέροντος προστατευομένου από το κοινοτικό δίκαιο και στην περίπτωση αυτή, επομένως, αν συμβιβάζεται προς το κοινοτικό δίκαιο, μολονότι παρεμποδίζει το ενδοκοινοτικό εμπόριο.

Α — *Η εφαρμογή του άρθρου 30 της Συνθήκης*

47. Κατά τον χρόνο κατά τον οποίο ανέκυψε η παρούσα διαφορά, το κοινοτικό δίκαιο εστερείτο κοινών ή εναρμονισμένων διατάξεων σχετικών με την παραγωγή και την εμπορία του τυριού φέτα. Μόνον η οδηγία 79/112 αναφέρεται στην επισήμανση και την παρουσίαση των τροφίμων που προορίζονται για τον τελικό καταναλωτή και ο κανονισμός 1898/87 επιφυλάσσει την ονομασία «τυρί» στα γαλακτοκομικά προϊόντα, ουσιαστικά όμως παραπέμπει στις εθνικές κανονιστικές ρυθμίσεις. Επομένως, κάθε κράτος μέλος είχε αρμοδιότητα να ρυθμίζει στο έδαφός του τις προϋποθέσεις που αφορούσαν την παρασκευή και την πώληση του τυριού φέτα [66].

Μετά τον χρόνο κατά τον οποίο συνέβησαν τα περιστατικά της κύριας δίκης, οι κανονισμοί 2081/92 και 1107/96 μετέβαλαν την κατάσταση αυτή, με την αναγνώριση ως ΠΟΠ της φέτας υπέρ της Ελλάδας. Αυτό συνεπάγεται ότι, από της ενάρξεως ισχύος των δύο κανονισμών, η παρασκευή αυτού του τύπου τυριού στο κοινοτικό έδαφος περιορίζεται σε συγκεκριμένες περιοχές της Ελληνικής Δημοκρατίας και γίνεται σύμφωνα με τις εθνικές της διατάξεις.

48. Ωστόσο, η αρμοδιότητα των κρατών μελών να ρυθμίζουν την παραγωγή και την εμπορία του τυριού φέτα πρέπει να ασκείται εντός των ορίων που θέτουν οι διατάξεις της Συνθήκης περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων και, ειδικότερα, το άρθρο 30, το οποίο απαγορεύει τα μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικούς περιορισμούς κατά την εισαγωγή. Σύμφωνα με την περίφημη διατύπωση

66 — Με την απόφαση της 7ης Φεβρουαρίου 1984, 237/83, Jongeneel Kaas (Συλλογή 1984, σ. 483, σκέψη 13), κρίθηκε ότι, ελλείψει κοινοτικών κανόνων για την ποιότητα των τυροκομικών προϊόντων, τα κράτη μέλη διατηρούν την εξουσία να επιβάλλουν κανόνες στους παραγωγούς τυριών, κανόνες που αποβλέπουν στην προστασία των καταναλωτών και της δημόσιας υγείας, καθώς και στην προαγωγή της ποιότητας της εθνικής παραγωγής τυριών, εφόσον δεν δημιουργούν διακρίσεις για τα εισαγόμενα τυριά και δεν παρεμποδίζουν τις εισαγωγές από τα άλλα κράτη μέλη.

που καθιερώθηκε με την απόφαση Dassonville, συνιστά μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικό περιορισμό κάθε εμπορική ρύθμιση των κρατών μελών που είναι ικανή να επηρεάσει άμεσα ή έμμεσα, πραγματικά ή δυνητικά, το ενδοκοινοτικό εμπόριο [67].

Όσον αφορά τα μέτρα τα οποία εφαρμόζονται αδιακρίτως στα εγχώρια και τα εισαγόμενα προϊόντα, το περιεχόμενο αυτής της έννοιας του μέτρου ισοδυνάμου αποτελέσματος οριοθετήθηκε με την απόφαση Keck και Mithouard [68], όπου γίνεται η διάκριση μεταξύ διατάξεων σχετικών με τα χαρακτηριστικά των προϊόντων και διατάξεων που αφορούν τους τρόπους πωλήσεως, για να προσδιοριστούν τα αδιακρίτως εφαρμοζόμενα μέτρα τα οποία δημιουργούν περιοριστικό αποτέλεσμα ικανό να τα μεταβάλει σε μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος. Ως προς τα μέτρα που αφορούν τα χαρακτηριστικά των προϊόντων, το Δικαστήριο ενέμεινε στη νομολογία που άρχισε να διαμορφώνεται με την απόφαση Cassis de Dijon [69], κρίνοντας ότι συνιστούν μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος «τα εμπόδια στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων που δημιουργεί, ελλείψει εναρμονίσεως των νομοθεσιών, η επί των εμπορευμάτων προελεύσεως άλλων κρατών μελών όπου αυτά νομίμως παρασκευάζονται και διατίθενται στο εμπόριο εφαρμογή κανόνων που αφορούν τους όρους στους οποίους πρέπει να ανταποκρίνονται τα εμπορεύματα αυτά (όπως αυτοί που αφορούν την ονομασία, τη μορφή, τις διαστάσεις, το βάρος, τη σύνθεση, την παρουσίαση, τη σήμανση, τη συσκευασία τους), ακόμη και αν οι κανόνες αυτοί εφαρμόζονται αδιακρίτως σε όλα τα προϊόντα, εφόσον η εφαρμογή τους δεν δικαιολογείται από κάποιο στόχο γενικού συμφέροντος ικανό να υπερισχύσει των απαιτήσεων της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων» [70].

Τελικά, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι τα αδιακρίτως εφαρμοζόμενα μέτρα, τα οποία αφορούν τα χαρακτηριστικά των προϊόντων, συνιστούν μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος αντίθετα προς το άρθρο 30 εφόσον αυτά δεν δικαιολογούνται από κάποιο στόχο γενικού συμφέροντος προβλεπόμενο στο άρθρο 36 της Συνθήκης ή θεωρούμενο από τη νομολογία του Δικαστηρίου ως επιτακτική ανάγκη [71].

Η απόφαση Keck και Mithouard δεν είχε καμιά επίπτωση στη νομολογία του Δικαστηρίου τη σχετική με τα μέτρα που εισάγουν διακρίσεις ή εφαρμόζονται αδιακρίτως στα εγχώρια και τα εισαγόμενα προϊόντα, μέτρα που θεωρούνται πάντοτε ως ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικούς περιορισμούς [72].

49. Η επίμαχη κανονιστική ρύθμιση στην υπό κρίση υπόθεση αφορά τα χαρακτηρι-

67 — Απόφαση της 11ης Ιουλίου 1974, 8/74, Dassonville, Recueil σ. 837, σκέψη 5 (υφίσταται μόνο συνοπτική μετάφραση στα ελληνικά: Συλλογή τόμος 1974, σ. 41).

68 — Απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 1993 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-267/91 και C-268/91, Keck και Mithouard (Συλλογή 1993, σ. I-6097).

69 — Όπ. π.

70 — Προπαρατεθείσα απόφαση Keck και Mithouard, σκέψη 15.

71 — Η ερμηνεία αυτή επιβεβαιώνεται με αποφάσεις μεταγενέστερες της Keck και Mithouard, εκδοθείσες από το Δικαστήριο σχετικά με μέτρα που αφορούσαν τα χαρακτηριστικά των προϊόντων. Βλ., μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις της 2ας Φεβρουαρίου 1994, C-315/92, Verband Sozialer Wettbewerb (Συλλογή 1994, σ. I-317), της 1ης Ιουνίου 1994, C-317/92, Επιτροπή κατά Γερμανίας, (Συλλογή 1994, σ. I-2039), την προπαρατεθείσα απόφαση Van der Veldt, και την απόφαση της 6ης Ιουλίου 1995, C-470/93, Mars (Συλλογή 1995, σ. I-1923).

72 — Βλ., μεταξύ άλλων, τις προαναφερθείσες αποφάσεις Eggers, σκέψη 25, και Pistre κ.λπ., σκέψη 49.

στικά του τυριού φέτα, καθόσον η ρύθμιση διέπει τη σύνθεσή του, τη μέθοδο παρασκευής του και την περιοχή παραγωγής του. Η εφαρμογή της κανονιστικής αυτής ρυθμίσεως δημιουργεί ένα σαφές περιοριστικό αποτέλεσμα στο ενδοκοινοτικό εμπόριο του προϊόντος αυτού, καθόσον απαγορεύει την εμπορία στην Ελλάδα υπό την εμπορική ονομασία «φέτα» του τυριού το οποίο νομίμως παράγεται και διατίθεται στο εμπόριο υπό την ονομασία αυτή σε άλλα κράτη μέλη.

στούν δυσχερέστερη την εμπορία του προϊόντος και, κατά συνέπεια, εμποδίζουν τις συναλλαγές μεταξύ των κρατών μελών [74]. Επομένως, νομίζω ότι μια κανονιστική ρύθμιση όπως η επίμαχη της κύριας δίκης συνιστά μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικό περιορισμό, κατά την έννοια του άρθρου 30 της Συνθήκης.

Β — *Η δικαιολόγηση του μέτρου*

Το περιοριστικό αποτέλεσμα της ελληνικής κανονιστικής ρυθμίσεως επί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων διατηρείται μολονότι επιτρέπεται η εμπορία στην Ελλάδα με άλλη ονομασία του τυριού φέτα το οποίο παράγεται στα άλλα κράτη μέλη, όπως στην περίπτωση της Δανίας, με αγελαδινό γάλα και με τη μέθοδο της υπερδιηθήσεως. Η ονομασία «λευκό τυρί άλμης Δανίας από παστεριωμένο αγελαδινό γάλα», που πρότειναν οι ελληνικές αρχές για να επιτραπεί η εμπορία στην υπόθεση της εισαχθείσας από τη Δανία φέτας, είναι μια λιγότερα γνωστή και μη εκτιμώμενη από τους Έλληνες καταναλωτές εμπορική ονομασία, που θα εξαφάνιζε σχεδόν πλήρως τις δυνατότητες εμπορίας του δανικού τυριού στην ελληνική αγορά. Η νομολογία του Δικαστηρίου δέχεται με πλήρη σαφήνεια ότι τα εθνικά μέτρα που υποχρεώνουν να μεταβάλει την εμπορική ονομασία ένα εισαγόμενο προϊόν, επιβάλλοντάς του μια λιγότερο γνωστή ή λιγότερο εκτιμώμενη από τους καταναλωτές ονομασία [73], καθιστούν δυσχερέστερη την εμπορία του προϊόντος και, κατά συνέπεια, εμποδίζουν τις συναλλαγές μεταξύ των κρατών μελών [74]. Επομένως, νομίζω ότι μια κανονιστική ρύθμιση όπως η επίμαχη της κύριας δίκης συνιστά μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικό περιορισμό, κατά την έννοια του άρθρου 30 της Συνθήκης.

50. Μια κανονιστική ρύθμιση η οποία συνιστά μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος συμβιβάζεται προς τη Συνθήκη μόνον αν, στο πλαίσιο του άρθρου 30, αποσκοπεί στη διασφάλιση επιτακτικών απαιτήσεων που αναφέρονται, ιδίως, στην προστασία των καταναλωτών ή στην ευθύτητα των εμπορικών συναλλαγών, ή δικαιολογούνται από έναν από τους λόγους γενικού συμφέροντος που απαριθμούνται στο άρθρο 36 της Συνθήκης, όπως η προστασία της εμπορικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας [75]. Είναι εξάλλου αναγκαίο η κανονιστική ρύθμιση να είναι ανάλογη προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, οπότε το κράτος μέλος υποχρεούται να επιλέγει, μεταξύ των πιθανών μέτρων, το λιγότερο περιοριστικό των ενδοκοινοτικών συναλλαγών.

51. Στην παρούσα υπόθεση, οι λόγοι γενικού συμφέροντος που είναι ικανοί να

73 — Βλ. την προπαρατεθείσα απόφαση Smanor, σκέψεις 12 έως 14, με την οποία κρίθηκε ως μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος μια κανονιστική ρύθμιση βάσει της οποίας οι γαλλικές αρχές επέτρεπαν την εμπορία ενός εισαγόμενου προϊόντος μόνο υπό την ονομασία «υπερκατεψυγμένο ξυνόγαλα» αντί «υπερκατεψυγμένη γιαούρτη».

74 — Προπαρατεθείσα απόφαση Sckt· απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 1980, 27/80, Fietje (Συλλογή τόμος 1980/III, σ. 517), καθώς και τις προπαρατεθείσες αποφάσεις Miro και Exportur.

75 — Προπαρατεθείσα απόφαση Nespoli και Crippa, σκέψη 14.

δικαιολογήσουν την επίμαχη κανονιστική διάταξη ποικίλλουν ανάλογα με την κατάταξη του ονόματος «φέτα» ως κοινής ονομασίας ή ως γεωγραφικής ονομασίας. Στην πρώτη περίπτωση, διαδραματίζουν ρόλο η προστασία των καταναλωτών και η διαφύλαξη της ευθύτητας των εμπορικών συναλλαγών, ενώ η διασφάλιση της βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας αποτελεί λόγο γενικού συμφέροντος ικανό να δικαιολογήσει την προστασία της γεωγραφικής ονομασίας «φέτα». Όλοι αυτοί οι λόγοι έχουν προβληθεί και συζητηθεί στις παρατηρήσεις που υπέβαλαν οι επιχειρήσεις-αιτούσες της κύριας δίκης, η Επιτροπή, και τα παρεμβαίνοντα κράτη μέλη (Ελλάδα, Δανία, Γερμανία, Φινλανδία και Αυστρία).

1. Η προστασία των καταναλωτών και η ευθύτητα των εμπορικών συναλλαγών

α) Κύρια επιχειρηματολογία

52. Η προστασία των καταναλωτών και η διαφύλαξη της ευθύτητας των εμπορικών συναλλαγών θεωρούνταν από την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου ως επιτακτικές απαιτήσεις ικανές να δικαιολογήσουν μια εθνική κανονιστική ρύθμιση συνιστώσα μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος. Οι επιτακτικές απαιτήσεις μόνο μπορούν να προβληθούν για να δικαιολογήσουν μέτρα εφαρμοζόμενα αδιακρίτως στα εγχώρια προϊόντα και στα εισαγόμενα από άλλα κράτη μέλη [76].

53. Στην παρούσα υπόθεση, η επίμαχη ελληνική κανονιστική ρύθμιση επιτρέπει την παραγωγή τυριού φέτα μόνον από πρόβειο και/ή αίγειο γάλα παραγόμενο σε συγκεκριμένες ελληνικές περιοχές, ήτοι: τη Μακεδονία, τη Θράκη, την Ήπειρο, τη Θεσσαλία, την Κεντρική Ελλάδα, την Πελοπόννησο και τον Νομό Λέσβου. Επομένως, η ρύθμιση αυτή αδιαμφισβήτητα εισάγει διακρίσεις, εφόσον επιφυλάσσει τη χρήση της εμπορικής ονομασίας «φέτα» για το τυρί που παρασκευάζεται σε ένα μέρος του εθνικού εδάφους με εγχώριες πρώτες ύλες, προερχόμενες από τις εν λόγω περιοχές.

Το γεγονός αυτό συνεπάγεται ότι η επίμαχη κανονιστική ρύθμιση απαγορεύει επίσης την εμπορία στην Ελλάδα υπό την ονομασία «φέτα» τυριού που παρασκευάζεται από την ίδια πρώτη ύλη (πρόβειο και/ή αίγειο γάλα) και με την ίδια μέθοδο (φυσική στράγγιση) σε οποιοδήποτε άλλο κράτος μέλος και σε οποιαδήποτε άλλη ελληνική περιοχή, διαφορετική από τις προβλεπόμενες στον νόμο. Έτσι, το τυρί φέτα από πρόβειο γάλα που παράγεται

76 — Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, μια εθνική κανονιστική ρύθμιση εισάγουσα διακρίσεις μπορεί να δικαιολογείται, κατά περίπτωση, μόνον από έναν από τους λόγους που απαριθμούνται στο άρθρο 36 της Συνθήκης. Βλ., μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις της 17ης Ιουνίου 1981, 113/80, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Συλλογή 1981, σ. 1625, σκέψεις 8 και 11), και Pistre κ.λπ., προπαρατεθείσα, σκέψη 52.

στην Κορσική και στο γαλλικό Massif Central, που είναι παρόμοιο με την παραδοσιακή ελληνική φέτα, δεν μπορεί να διατίθεται στο εμπόριο στην Ελλάδα υπό την ονομασία «φέτα».

54. Επειδή η επίμαχη κανονιστική ρύθμιση έχει χαρακτήρα εισάγοντα διακρίσεις, ως επιφυλάσσουσα τη χρήση της ονομασίας «φέτα» αποκλειστικά στο τυρί που παράγεται σε συγκεκριμένες ελληνικές περιοχές, δεν δικαιολογείται από την προστασία των καταναλωτών ούτε από τη διαφύλαξη της ευθύτητας των εμπορικών συναλλαγών, που συνιστούν, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, επιτακτικές απαιτήσεις που μπορούν να προβληθούν μόνο σε σχέση με μέτρα τα οποία εφαρμόζονται αδιακρίτως στα εγχώρια και στα εισαγόμενα εμπορεύματα.

β) Επικουρικά επιχειρήματα

55. Η προηγούμενη επιχειρηματολογία αποκλείει πλήρως τη δυνατότητα επικλήσεως της προστασίας των καταναλωτών και της διαφυλάξεως της ευθύτητας στις εμπορικές συναλλαγές προκειμένου να δικαιολογηθεί μια κανονιστική ρύθμιση όπως η επίμαχη στην παρούσα υπόθεση και, επομένως, δεν παρίσταται αναγκαία καμιά πρόσθετη ανάλυση. Ωστόσο, η διατύπωση που χρησιμοποιήθηκε στα υποβληθέντα ερωτήματα και οι υποβληθείσες γραπτές παρατηρήσεις προτρέπουν να εξεταστεί η εξής υπόθεση: αν η εθνική κανονιστική ρύθμιση δεν περιόριζε την παραγωγή τυριού φέτα σε συγκεκριμένες ελληνικές περιοχές και αρκούνταν να απαιτεί την τήρηση των προϋποθέσεων σχετικά με τη σύνθεση και την παρασκευή για τη χρησιμοποίηση της ονομασίας «φέτα», θα συνιστούσε δικαιολόγηση η προστασία των καταναλωτών και η διαφύλαξη της ευθύτητας των εμπορικών συναλλαγών; Στην περίπτωση αυτή, το όνομα «φέτα» θα αποτελούσε προφανώς κοινή ονομασία.

56. Εκκινώντας από την υπόθεση αυτή, η Επιτροπή, η Αυστριακή Κυβέρνηση και, σε κάποιο βαθμό, η Ελληνική Κυβέρνηση ισχυρίζονται ότι υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές μεταξύ της φέτας που παρασκευάζεται στην Ελλάδα και αυτής που παράγεται στα άλλα κράτη μέλη, όπως στη Δανία. Όσον αφορά την πρώτη ύλη, χρησιμοποιείται αγελαδινό γάλα για την παραγωγή φέτας στη Δανία και στα άλλα κράτη μέλη, ενώ στην Ελλάδα χρησιμοποιείται πρόβειο γάλα ή μίγμα πρόβειου και αίγειου γάλακτος. Όσον αφορά τη διαδικασία παρασκευής, στην Ελλάδα χρησιμοποιείται η παραδοσιακή μέθοδος της φυσικής στραγγίσεως χωρίς πίεση, ενώ στη Δανία και στα λοιπά κράτη μέλη χρησιμοποιείται η σύγχρονη μέθοδος της υπερδιηθήσεως.

Δεδομένου ότι υπάρχουν αυτές οι ουσιώδεις διαφορές μεταξύ του ενός και του άλλου τυριού, οι αρχές του κράτους μέλους εισαγωγής, στη συγκεκριμένη περίπτωση η Ελλάδα, μπορούσαν να απαγορεύσουν την εμπορία στο έδαφός τους υπό την ονομασία «φέτα» του τυριού το οποίο νομίμως παράγεται και διατίθεται στο εμπόριο στο άλλο κράτος μέλος (Δανία) με την ίδια ονομασία, προκειμένου να προστατεύσουν τους καταναλωτές έναντι του κινδύνου

συγχύσεως ή να διαφυλάξουν την ευθύτητα των εμπορικών συναλλαγών. Η δυνατότητα αυτή βρίσκει έρεισμα, κατά την άποψή τους, στις αποφάσεις Deserbais και Smanor.

57. Κατά την άποψή μου, τα επιχειρήματα αυτά πρέπει να απορριφθούν.

58. Σε μια πλούσια και πάγια νομολογία, το Δικαστήριο εφάρμοσε το κριτήριο της αμοιβαίας αναγνωρίσεως των προϊόντων τα οποία νομίμως παράγονται και διατίθενται στο εμπόριο στα άλλα κράτη μέλη υπό μια κοινή ονομασία, εφόσον τα χαρακτηριστικά των εγχώριων ποικιλιών διευκρινίζονται πλήρως στην επισήμανση του εμπορεύματος. Η προσήκουσα επισήμανση επιτρέπει την προστασία των καταναλωτών και τη διαφύλαξη της ευθύτητας των εμπορικών συναλλαγών χωρίς να χρειάζεται να χρησιμοποιηθούν άλλα μέσα περισσότερο περιοριστικά του ενδοκοινοτικού εμπορίου, όπως η απαγόρευση εισαγωγής ή η υποχρέωση εμπορίας του εισαχθέντος εμπορεύματος υπό μια λιγότερο γνωστή ονομασία [77].

59. Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε με την απόφαση Smanor και με ένα obiter dictum στην απόφαση Deserbais ότι, αν το εισαγόμενο προϊόν διαφέρει ουσιωδώς από τα προσφερόμενα στο εμπόριο εντός του κράτους μέλους προορισμού υπό την ίδια ονομασία, είναι δυνατό το εν λόγω κράτος να εξαρτά την εμπορία του προϊόντος από τη χρήση διαφορετικής ονομασίας [78]. Σε καμιά από τις δύο αυτές αποφάσεις δεν ορίζονται με σαφήνεια τα κριτήρια που επιτρέπουν να προσδιοριστεί η ύπαρξη μιας ουσιώδους διαφοράς μεταξύ δύο προϊόντων τα οποία διατίθενται στο εμπόριο υπό την ίδια κοινή ονομασία σε διαφορετικά κράτη μέλη. Η απόφαση Smanor μνημονεύει τις προσδοκίες του καταναλωτή του κράτους προορισμού, τις διατάξεις του Codex Alimentarius του FAO και της ΠΟΥ, καθώς και τις διατάξεις του κράτους προορισμού, ενώ η απόφαση Deserbais αναφέρεται στη σύνθεση και στην παρασκευή των προϊόντων.

Προσωπικά, νομίζω ότι η νομολογία αυτή έχει οριακό χαρακτήρα και, αν θεωρηθεί ότι πρέπει να διατηρηθεί, πρέπει να εφαρμοστεί συσταλτικά. Προς τούτο, πρέπει να διευκρινισθούν τα κριτήρια που επιτρέπουν να προσδιοριστεί η ύπαρξη μιας ουσιαστικής διαφοράς μεταξύ προϊόντων τα οποία πωλούνται υπό την ίδια κοινή ονομασία σε διάφορα κράτη μέλη. Γι' αυτόν τον σκοπό, οι αποφάσεις Smanor και Deserbais μπορούν να συμπληρωθούν λαμβάνοντας υπόψη την ερμηνευτική ανακοίνωση της Επιτροπής και τις παραπομπές του κανονισμού 2081/92 για τις ονομασίες οι οποίες μετέπεσαν σε κοινές.

77 — Βλ., πιο πάνω, σημεία 29 έως 34.

78 — Μεταγενέστερα, μόνο μια συγκεκριμένη αναφορά στο ζήτημα αυτό βρίσκεται στις προτάσεις που ανέπτυξε ο γενικός εισαγγελέας Van Gerven στην υπόθεση που κατέληξε στην προπαρατεθείσα απόφαση Nespoli και Crippa, σημείο 3. Στην υποσημείωση 5, ο Van Gerven διακρίνει το μέτρο το οποίο είχε εξεταστεί στην εν λόγω υπόθεση, σχετικά με τη χρήση της κοινής ονομασίας «τυρί», από καταστάσεις στις οποίες η χρησιμοποιηθείσα ονομασία προϋποθέτει, κατ' ανάγκη, την ύπαρξη ενός χαρακτηριστικού συστατικού ή ενός χαρακτηριστικού τρόπου παραγωγής και το προσφερόμενο προϊόν δεν πληροί αυτές τις προϋποθέσεις, αναφέρει δε τη χρησιμοποίηση της ονομασίας «φέτα», επειδή είχε γίνει λόγος στην έκθεση ακροατηρίου.

60. Σύμφωνα με την προηγούμενη συλλογιστική, η ομοιότητα ή η ουσιώδης διαφορά μεταξύ του ελληνικού τυριού φέτα και του δανικού τυριού φέτα, ενόψει της εφαρμογής της νομολογίας Smanor και Deserbais, πρέπει να προσδιοριστεί σε συνάρτηση με τα ακόλουθα κριτήρια:

— Σύνθεση και μέθοδος παρασκευής

61. Η ελληνική φέτα παρασκευάζεται από πρόβειο γάλα ή από μίγμα πρόβειου και αίγειου γάλακτος, που είναι τα είδη γάλακτος τα οποία κυριαρχούν στην Ελλάδα. Η πρώτη ύλη που χρησιμοποιείται στη Δανία για την παρασκευή του τυριού φέτα είναι επίσης γάλα, αλλά αγελαδινό, το οποίο είναι το κατ' εξοχήν παραγόμενο στη χώρα αυτή.

Το πρόβειο και το αίγειο γάλα, πάρα πολύ όμοια μεταξύ τους, έχουν διαφορετικά χημικά και οργανοληπτικά χαρακτηριστικά από εκείνα του αγελαδινού γάλακτος, όπως κατέστησαν τούτο προφανές η Ελληνική Κυβέρνηση και οι επιχειρήσεις Canadane και Αφοί Κουρή στις αντίστοιχες παρατηρήσεις τους. Οι διαφορές αυτές έχουν τις εξής επιπτώσεις στο τυρί φέτα:

— το χρώμα της πρόβειας φέτας είναι καθαρό λευκό, ενώ εκείνο της αγελαδινής έχει υποκίτρινο χρώμα, που μπορεί να μετατραπεί σε καθαρό λευκό μόνο με τη χρήση χημικών ουσιών·

— η πρόβεια φέτα έχει λιπαρή γεύση, αλμυρή, ελαφρά όξινη και πλούσιο άρωμα, ενώ η φέτα από αγελαδινό γάλα έχει λιγότερο άρωμα και γλυκειά γεύση·

— η φέτα από αγελαδινό γάλα έχει λιγότερες τρύπες απ' ό,τι η πρόβεια, διότι το αποτέλεσμα της άλμης δεν είναι το ίδιο στα δύο είδη φέτας.

62. Όσον αφορά τη μέθοδο παρασκευής, η δανική φέτα παρασκευάζεται με τη βιομηχανική μέθοδο της υπερδιηθήσεως, ενώ η ελληνική φέτα παρασκευάζεται σύμφωνα με την κλασική μέθοδο της φυσικής στραγγίσεως χωρίς πίεση. Με την υπερδιήθηση η ωρίμανση της φέτας είναι πολύ πιο γρήγορη, αφού ο ορός αποβάλλεται πριν από την παρασκευή του τυροπήγματος. Ωστόσο, δεν φαίνεται ότι η υπερδιήθηση, με εξαίρεση τη συγκράτηση των πρωτεϊνών του ορού, έχει πολύ μεγαλύτερη επίπτωση στη φέτα από την επίπτωση της μεθόδου της φυσικής στραγγίσεως.

— Διεθνείς κανόνες

63. Στο πλαίσιο του Codex Alimentarius του FAO και της ΠΟΥ, η Ελλάδα ζήτησε το 1988 τη θέσπιση τεχνικών προδιαγραφών για την παραγωγή του τυριού φέτα, που θα επέτρεπαν αποκλειστικά την παρασκευή του από πρόβειο και αίγειο γάλα. Από τις πραγματοποιηθείσες έρευνες προέκυψε ότι στις περισσότερες χώρες παραγωγής η φέτα παρασκευαζόταν από αγελαδινό γάλα και ότι στις χώρες όπου επικρατούσε το πρόβειο και το αίγειο γάλα στη σύνθεση της φέτας, υπήρχε επίσης φέτα από αγελαδινό γάλα. Αυτό το ετερογενές πανόραμα προκάλεσε την απόρριψη της αιτήσεως που υπέβαλε η Ελλάδα [79].

— Κανονιστική ρύθμιση και προσδοκίες των καταναλωτών της χώρας εισαγωγής

64. Η Ελληνική Κυβέρνηση έχει θεσπίσει από το 1987 μια περιοριστική κανονιστική ρύθμιση για τον τυρί φέτα, η οποία επιτρέπει την εμπορία του τυριού φέτα που παρασκευάζεται μόνον από πρόβειο ή από μίγμα πρόβειου και αίγειου γάλακτος και σύμφωνα με τη μέθοδο της φυσικής στραγγίσεως χωρίς πίεση. Αυτή η κανονιστική ρύθμιση αποβλέπει στην προστασία της παραδοσιακής ελληνικής μορφής παραγωγής τυριού φέτας, μολονότι, πριν από τη θέσπιση της ρυθμίσεως αυτής, ήταν δυνατό να διατεθεί στο εμπόριο, στην Ελλάδα, και φέτα από αγελαδινό γάλα. Κατά συνέπεια, ο Έλληνας καταναλωτής ταυτίζει κανονικά το τυρί φέτα με το παραδοσιακά παραγόμενο τυρί από πρόβειο και/ή από αίγειο γάλα με τη μέθοδο της φυσικής στραγγίσεως χωρίς πίεση.

— Κανονιστικές ρυθμίσεις και προσδοκίες των καταναλωτών των λοιπών κρατών μελών

65. Πλην της Ελλάδας, κανένα άλλο κράτος της ΕΚ δεν διαθέτει περιοριστική εθνική κανονιστική ρύθμιση για την επεξεργασία ή την εμπορία του τυριού φέτα. Διατάξεις σχετικές με αυτό το είδος τυριού υπάρχουν στη Δανία, στη Γερμανία και στις Κάτω Χώρες, οι οποίες επιτρέπουν την παραγωγή φέτας από αγελαδινό, πρόβειο και/ή αίγειο γάλα, ή από μίγμα αυτών και με τη χρησιμοποίηση της διαδικασίας της υπερδιηθήσεως ή της στραγγίσεως, οι ρυθμίσεις όμως αυτές δεν προκάλεσαν περιορισμούς στην εμπορία του τυριού φέτα που παράγεται στα άλλα κράτη μέλη. Μόνον η Γαλλία επιβάλλει να αναφέρεται το είδος του γάλακτος που χρησιμοποιείται για την παρασκευή του τυριού φέτα. Στα λοιπά κράτη μέλη δεν υπάρχει ειδική νομοθεσία και το τυρί φέτα, παραγόμενο από το ένα ή το άλλο είδος γάλακτος, διατίθεται στο

79 — Βλ. την εκδοθείσα ανακοίνωση κατά την XXII σύνοδο της κοινής επιτροπής κυβερνητικών εμπειρογνωμόνων για τον Κώδικα Αρχών σχετικά με το γάλα και τα γαλακτοκομικά προϊόντα του FAO και της ΠΟΥ, που συνήλθε στη Ρώμη μεταξύ 5 και 8 Νοεμβρίου 1990.

εμπόριο χωρίς περιορισμούς. Επομένως, οι καταναλωτές όλων των κρατών μελών της ΕΚ, πλην της Ελλάδας, θεωρούν ως τυρί φέτα το παρασκευαζόμενο από αγελαδινό γάλα ή από πρόβειο και/ή αίγειο γάλα.

— Αναφορές στις κοινοτικές κανονιστικές πράξεις

66. Από το 1975, η ΕΚ άρχισε να χορηγεί επιστροφές κατά την εξαγωγή προς τρίτες χώρες τυριού φέτα, χωρίς διάκριση ανάλογα με το είδος του γάλακτος που χρησιμοποιείται για την παρασκευή του τυριού. Μετά την προσχώρηση της Ελλάδας, η ονοματολογία των γεωργικών προϊόντων για τις επιστροφές κατά την εξαγωγή διέκρινε διαφόρους τύπους ανάλογα με το γάλα που χρησιμοποιείται για την παρασκευή του τυριού [80]. Η ονοματολογία του Κοινού Δασμολογίου διακρίνει μεταξύ της φέτας από πρόβειο ή βουβαλίσιο γάλα και των λοιπών [81], μολονότι ορίζει παρόμοιους δασμούς για αμφότερα τα είδη.

80 — Βλ. τον κανονισμό (ΕΟΚ) 3846/87 της Επιτροπής, της 17ης Δεκεμβρίου 1987, που καθορίζει την ονοματολογία των γεωργικών προϊόντων για τις επιστροφές κατά την εξαγωγή (ΕΕ L 366, σ. 1).

81 — Κανονισμός (ΕΚ) 3009/95 της Επιτροπής, της 22ας Δεκεμβρίου 1995, που τροποποιεί το παράρτημα Ι του κανονισμού (ΕΟΚ) 2658/87 του Συμβουλίου, για τη δασμολογική και στατιστική ονοματολογία και το Κοινό Δασμολόγιο (ΕΕ L 319, σ. 1). Η ονοματολογία αναφέρεται στη φέτα ως εξής:
«Φέτα:
0406 90 31 — τυριά πρόβεια ή βουβαλίσια, σε δοχεία που περιέχουν άλμη ή σε ασκούς από δέρμα προβάτου ή κατσίκας (...)
0406 90 33 — Άλλα (...)»

67. Η εφαρμογή των περισσότερων από τα κριτήρια αυτά οδηγεί στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει ουσιώδης διαφορά μεταξύ της φέτας από πρόβειο και/ή αίγειο γάλα και της φέτας από αγελαδινό γάλα. Συγκεκριμένα, οι διεθνείς κανονιστικές ρυθμίσεις, οι αναφορές που περιλαμβάνονται στις κοινοτικές κανονιστικές πράξεις, καθώς και οι εσωτερικές διατάξεις όλων των κρατών μελών, πλην της Ελλάδας, και οι προσδοκίες των καταναλωτών όλων αυτών των κρατών, καθιστούν προφανές ότι το τυρί φέτα μπορεί να παρασκευάζεται από πρόβειο, αίγειο ή αγελαδινό γάλα χωρίς αυτό να προϋποθέτει την ύπαρξη τόσο ουσιωδών διαφορών μεταξύ των διαφόρων ποικιλιών φέτας ώστε να μην είναι δυνατό να καθίσταται τούτο γνωστό στους καταναλωτές με μια κατάλληλη επισήμανση.

Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η ελληνική αντίληψη περί της φέτας είναι η περισσότερο γνωστή στην Κοινότητα και, επομένως, θεωρεί ότι συμβιβάζεται προς την αρχή της αναλογικότητας το ότι οι ελληνικές αρχές απαγορεύουν την εμπορία στο έδαφός τους υπό την ονομασία «φέτα» του τυριού το οποίο διατίθεται στο εμπόριο με την εν λόγω ονομασία στα άλλα κράτη μέλη, επειδή διαφέρει ουσιωδώς από την ελληνική φέτα, καθόσον παρασκευάζεται από αγελαδινό γάλα και με τη μέθοδο της υπερδιηθήσεως. Η θέση αυτή της Επιτροπής αντιφάσκει προς την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, κατά την οποία οι απόψεις των καταναλωτών μπορούν να διαφέρουν από ένα κράτος μέλος σε άλλο και να εξελίσσονται με την πάροδο του χρόνου

εντός του ίδιου του κράτους λόγω, μεταξύ άλλων, της υπάρξεως της κοινής αγοράς. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο δέχεται ότι «η νομοθεσία ενός κράτους μέλους δεν πρέπει να παγώσει ορισμένες καταναλωτικές συνήθειες ούτε να σταθεροποιήσει ένα κεκτημένο πλεονέκτημα των εθνικών βιομηχανιών που αποβλέπουν στην ικανοποίηση αυτών των συνηθειών» [82].

68. Η εξεταζόμενη στην κύρια δίκη κανονιστική ρύθμιση επιφυλάσσει τη χρήση της ονομασίας «φέτα» στο τυρί που παρασκευάζεται σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία στο κράτος μέλος εισαγωγής. Η προστασία των καταναλωτών έναντι του κινδύνου συγχύσεως και η διαφύλαξη της ευθύτητας των εμπορικών συναλλαγών δεν δικαιολογούν αυτόν τον περιορισμό, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, διότι η χρήση μιας κατάλληλης επισημάνσεως επιτρέπει την επίτευξη αυτών των στόχων επηρεάζοντας λιγότερο το ενδοκοινοτικό εμπόριο.

Η επισήμανση στην οποία μνημονεύονται σαφώς τα χαρακτηριστικά του τυριού φέτα που παρασκευάζεται στη Δανία θα επέτρεπε στους Έλληνες καταναλωτές να γνωρίζουν επακριβώς την ποικιλία του τυριού φέτα που θα αγοράσουν και να αποφασίσουν με πλήρη γνώση αν προτιμούν να προσανατολίσουν την κατανάλωσή τους προς την εγχώρια ποικιλία φέτας. Σε μια πρόσφατη απόφαση σχετικά με μια γερμανική κανονιστική διάταξη η οποία επέβαλλε να περιλαμβάνεται στην εμπορική ονομασία μνεία των διαφορετικών συστατικών από εκείνα που χρησιμοποιούνται στη Γερμανία, μολονότι αυτά μνημονεύονταν στον κατάλογο των συστατικών, το Δικαστήριο έκρινε ως εξής: «(...) πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι καταναλωτές, των οποίων η απόφαση αγοράς καθορίζεται από τη σύνθεση των εν λόγω προϊόντων, διαβάζουν πρώτα τον κατάλογο των συστατικών (...). Έστω και αν, σε ορισμένες περιπτώσεις, είναι δυνατόν οι καταναλωτές να παραπλανηθούν, ο κίνδυνος αυτός εξακολουθεί να είναι ασήμαντος και δεν μπορεί κατά συνέπεια να δικαιολογήσει το εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων που δημιουργείται από τις επίδικες απαιτήσεις» [83]. Εξάλλου, οι Έλληνες παραγωγοί έχουν τη δυνατότητα να περιλάβουν στην επισήμανση της φέτας που παρασκευάζεται από πρόβειο και/ή αίγειο γάλα τις αναγκαίες ενδείξεις για να επισύρουν την προσοχή των καταναλωτών στην ποιότητα του προϊόντος τους, με σκοπό να εξουδευτερώσουν το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα του εισαγόμενου τυριού φέτα, που προκύπτει από τη χαμηλότερη τιμή του αγελαδινού γάλακτος και τη χρήση της μεθόδου της υπερδιηθήσεως [84].

2. Η προστασία της βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας

69. Προτού εξετάσω αν το όνομα «φέτα» είναι γεωγραφική ονομασία και αν η διαφύλαξή της δικαιολογείται από λόγους προστασίας της βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας που προβλέπει το άρθρο

82 — Αποφάσεις της 27ης Φεβρουαρίου 1980, 170/78, Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Συλλογή τόμος 1980/Ι, σ. 207), και Επιτροπή κατά Γερμανίας, «Ζύθος», προπαρατεθείσα, σκέψη 32.

83 — Απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 1995, C-51/94, Επιτροπή κατά Γερμανίας (Συλλογή 1995, σ. I-3599, σκέψη 34).

84 — Προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Γερμανίας, σκέψη 36.

36, είναι απαραίτητο να γίνουν δύο διευκρινίσεις εξαιρετικής σημασίας:

— στην παρούσα υπόθεση τίθεται αποκλειστικά το ζήτημα προσδιορισμού του κοινού ή γεωγραφικού χαρακτήρα της εμπορικής ονομασίας «φέτα» στο πλαίσιο του εσωτερικού δικαίου ενός κράτους μέλους, συγκεκριμένα της Ελλάδας. Η καταχώρηση της εμπορικής ονομασίας «φέτα» ως ΠΟΠ υπέρ της Ελλάδας, που έγινε με τον κανονισμό 1107/96, και το συνακόλουθο μονοπώλιο της ονομασίας αυτής εκ μέρους των Ελλήνων παραγωγών σε όλο το κοινοτικό έδαφος είναι αντικείμενο διαφοράς σε ορισμένες προσφυγές που εκκρεμούν ενώπιον του Δικαστηρίου [85].

— όπως έκρινε το Δικαστήριο με την απόφαση Exportur [86], η προστασία των γεωγραφικών ονομασιών διέπεται από την αρχή της εδαφικότητας, βάσει της οποίας έχει εφαρμογή το δίκαιο της χώρας εισαγωγής και οι πραγματικές προϋποθέσεις που υπάρχουν στη χώρα αυτή. Το δίκαιο της χώρας καταγωγής δεν ασκεί εν προκειμένω επιρροή και, επομένως, ένα όνομα μπορεί να είναι κοινό στη χώρα καταγωγής και να αποτελεί προστατευόμενη γεωγραφική ονομασία στη χώρα εισαγωγής. Στην παρούσα υπόθεση είναι αναγκαίο να ληφθεί υπόψη η ελληνική κανονιστική ρύθμιση και οι προϋποθέσεις παραγωγής και εμπορίας του τυριού φέτα στην Ελλάδα.

70. Κατόπιν των διευκρινίσεων αυτών, διαπιστώνω ότι, με εξαίρεση την Ελλάδα, τα κράτη μέλη που υπέβαλαν παρατηρήσεις, καθώς και οι επιχειρήσεις Canadane και Αφοί Κουρή, θεωρούν ότι το όνομα «φέτα» έχει μεταπέσει σε κοινή ονομασία, η οποία καθορίζει το άσπρο τυρί σε άλμη που παρασκευάζεται από πρόβειο, αίγειο και/ή αγελαδινό γάλα. Επομένως, θεωρούν ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη ελληνική κανονιστική ρύθμιση επιφυλάσσει αδικαιολογήτως τη χρήση της κοινής ονομασίας «φέτα» στους εγχώριους παραγωγούς και, κατά συνέπεια, συνιστά μέτρο αντίθετο προς το άρθρο 30, το οποίο δεν δικαιολογείται από την προστασία της βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας.

Η Επιτροπή υποστήριξε την ίδια άποψη στην αιτιολογημένη γνώμη που απηύθυνε στην Ελληνική Κυβέρνηση στις 18 Μαΐου 1992. Κατά την άποψή της, η «φέτα» ήταν κοινή ονομασία και το τυρί που παρασκευάζεται στην Ελλάδα δεν μπορούσε να προστατεύεται με μια ονομασία προελεύσεως ή μια ένδειξη προελεύσεως, διότι δεν είχε κανένα ειδικό χαρακτηριστικό οφειλόμενο στη γεωγραφική περιοχή παραγωγής του. Η Επιτροπή δεν άσκησε ενώπιον του

85 — Οι λύσεις δεν μπορούν κατ' ανάγκη να συμπίπτουν και είναι δυνατόν η «φέτα» να ήταν γεωγραφική ονομασία στην Ελλάδα κατά τον χρόνο εκδόσεως της διατάξεως, ο δε κανονισμός 1107/96 να ακυρωθεί από το Δικαστήριο, αν κριθεί ότι η ονομασία «φέτα» δεν πληροί τις προϋποθέσεις που θέτει ο κανονισμός 2081/92 για να αποτελέσει ΠΟΠ σε κοινοτικό επίπεδο.

86 — Προπαρατεθείσα απόφαση Exportur, σκέψη 12.

Δικαστηρίου προσφυγή λόγω παραβάσεως, διότι το ζήτημα αυτό συνδέθηκε με τις υπό εξέλιξη διαδικασίες για την αναγνώριση, εκ μέρους της Κοινότητας, των γεωγραφικών ενδείξεων και των ονομασιών προελεύσεως των γεωργικών προϊόντων, που προβλέπει ο κανονισμός 2081/92. Οι διαδικασίες αυτές κατέληξαν στην έκδοση του κανονισμού 1107/96, με τον οποίο η Επιτροπή μετέβαλε άποψη και κατέληξε στο ότι η «φέτα» είναι προστατευόμενη ονομασία προελεύσεως, αντιστοιχούσα στην Ελλάδα.

Η Ελληνική Κυβέρνηση, στην απάντησή της σε γραπτή ερώτηση του Δικαστηρίου, υποστήριξε ότι η επίμαχη κανονιστική ρύθμιση περιορίζει την παραγωγή του τυριού φέτα σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή του ελληνικού εδάφους, της οποίας τα χαρακτηριστικά προσδιορίζουν τις ιδιότητες αυτού του είδους τυριού, απ' αυτό δε συνάγεται ότι πρόκειται για γεωγραφική ονομασία.

71. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η προστασία των δικαιωμάτων βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας, που προβλέπει το άρθρο 36 της Συνθήκης, δικαιολογεί τους περιορισμούς στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων που θέτουν οι εθνικές διατάξεις οι οποίες προστατεύουν τις γεωγραφικές ονομασίες, εφόσον οι διατάξεις αυτές αποβλέπουν στη διαφύλαξη των δικαιωμάτων τα οποία αποτελούν το ειδικό αντικείμενο των εν λόγω ονομασιών [87].

Κατά τη γνώμη μου, η επίμαχη στην παρούσα υπόθεση εθνική κανονιστική ρύθμιση δικαιολογείται βάσει του άρθρου 36, διότι αποβλέπει στη διαφύλαξη των δικαιωμάτων τα οποία αποτελούν το ειδικό αντικείμενο της ονομασίας «φέτα», η οποία είναι προστατευτέα κατά νόμον γεωγραφική ονομασία.

72. Κατά την άποψή μου, η ονομασία «φέτα», όπως φαίνεται να ρυθμίζεται από την ελληνική κανονιστική ρύθμιση, πληροί τις προϋποθέσεις που καθιέρωσε η κοινοτική νομολογία για να είναι δυνατό μια εμπορική ονομασία ενός προϊόντος διατροφής να θεωρείται γεωγραφική ονομασία [88]. Μετά την απόφαση Exportur, θεωρώ ότι μια ονομασία έχει γεωγραφικό χαρακτήρα αν δείχνει άμεσα ή έμμεσα την προέλευση του προϊόντος, αν το εν λόγω προϊόν διαθέτει ειδικά χαρακτηριστικά ή έχει εξακριβωμένη ποιότητα και φήμη, αν η χρήση της ονομασίας προστατεύεται νομίμως και αν η ονομασία δεν έχει υποστεί τη διαδικασία αμετάκλητης γενικεύσεως. Στην παρούσα υπόθεση, η χρήση της ονομασίας «φέτα» στο ελληνικό έδαφος συμφωνεί προς αυτές τις προϋποθέσεις.

73. Πρώτον, το όνομα «φέτα» δείχνει, εμμέσως, τη γεωγραφική προέλευση του τυριού που διατίθεται στο εμπόριο στην Ελλάδα υπό την ονομασία αυτή. Όπως οι ονομασίες «Grappa», «Ούζο» ή «Cava» φανερώνουν έμμεσα την ιταλική, ελληνική ή ισπανική καταγωγή των εν λόγω προϊόντων που παρασκευάζονται σε συγκε-

87 — Προπαρατεθείσα απόφαση Exportur, σκέψεις 23 έως 25.

88 — Βλ., πιο πάνω, τα σημεία 35 έως 37.

κριμένες περιοχές, χωρίς καμιά απ' αυτές να είναι το όνομα ενός τόπου, η ονομασία «φέτα» συνδέεται με ένα τυρί που παράγεται στην Ελλάδα, παρά το ότι η λέξη «φέτα» είναι ιταλικής καταγωγής. Επομένως, πρόκειται για έμμεση γεωγραφική ονομασία [89].

Η γεωγραφική περιοχή παραγωγής του τυριού φέτα περιλαμβάνει τη Μακεδονία, τη Θράκη, την Ήπειρο, τη Θεσσαλία, την Κεντρική Ελλάδα, την Πελοπόννησο και τον Νομό Λέσβου. Πρόκειται για το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού εδάφους, εφόσον αποκλείονται μόνον η Κρήτη, οι Κυκλάδες, οι Βόρειες Σποράδες, η Δωδεκάνησος και τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου όπου το πρόβειο και/ή το αίγειο γάλα χρησιμοποιείται για την παρασκευή άλλων ειδών παραδοσιακών τυριών, διαφορετικών της φέτας.

Το μέγεθος της ζώνης παραγωγής της φέτας δεν συνιστά εμπόδιο για την κατάταξή της ως γεωγραφικής ονομασίας, διότι η περιοριστική άποψη που είχε υποστηριχθεί αρχικά το Δικαστήριο με την απόφαση Sekt [90] μεταβλήθηκε με την απόφαση Exportur, που παρέχει τη δυνατότητα διευρύνσεως μιας γεωγραφικής ονομασίας σε ολόκληρο το έδαφος μιας χώρας [91].

74. Δεύτερον, το τυρί φέτα που παράγεται στις εν λόγω ελληνικές περιοχές έχει συγκεκριμένα ειδικά χαρακτηριστικά και μια ποιότητα που του προσδίδουν μεγάλη φήμη μεταξύ των Ελλήνων καταναλωτών. Η Ελληνική Κυβέρνηση, στην απάντησή της σε γραπτή ερώτηση του Δικαστηρίου, προέβαλε ότι το παραδοσιακό ελληνικό τυρί φέτα οφείλει τη μοναδικότητά του (φήμη, γεύση, άρωμα, υφή) στους εξής παράγοντες:

— τα κοινά κλιματολογικά χαρακτηριστικά της περιοχής παραγωγής, όπως η πλούσια και πολυποίκιλη χλωρίδα της·

89 — Το άρθρο 2, παράγραφος 3, του κανονισμού 2081/92 επιτρέπει την προστασία των έμμεσων γεωγραφικών ονομασιών καθόσον ορίζει ότι θεωρούνται ωσαύτως ως ονομασίες προελεύσεως «ορισμένες παραδοσιακές, γεωγραφικές ή μη, ονομασίες, που περιγράφουν γεωργικό προϊόν ή τρόφιμο καταγωγής μιας περιοχής ή ενός συγκεκριμένου τόπου και το οποίο πληροί τις προϋποθέσεις της παραγράφου 2, στοιχείο α', δεύτερη περίπτωση».

90 — Με την προπαρατεθείσα απόφαση Sekt, σκέψη 8, το Δικαστήριο έκρινε ότι η περιοχή προελεύσεως μιας γεωγραφικής ονομασίας έπρεπε να εμφανίζει ομοιογενείς φυσικούς παράγοντες που την προσδιόριζαν σε σχέση με τις όμορες περιοχές, καθόσον το έδαφος που ταυτίζεται με το σύνολο του κράτους ή προσδιορίζεται από ένα γλωσσικό κριτήριο δεν μπορεί να δικαιολογήσει μια γεωγραφική ονομασία. Αυτό συνέβαινε στην περίπτωση των ονομασιών «Sekt» και «Weinbrand», θεωρούμενες από τη γερμανική νομοθεσία ως έμμεσες γεωγραφικές ενδείξεις οι οποίες προσδιόριζαν προϊόντα καταγωγής από οποιαδήποτε περιοχή της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας ή από χώρες στις οποίες η γερμανική ήταν επίσημη γλώσσα.

91 — Προπαρατεθείσα απόφαση Exportur, σκέψη 11. Ομοίως, το άρθρο 2, παράγραφος 2, του κανονισμού 2081/92 δέχεται κατ' εξαίρεση ότι μια ονομασία προελεύσεως ή μια γεωγραφική ένδειξη καλύπτουν ολόκληρο το έδαφος ενός κράτους.
Ως προς την εμβέλεια αυτής της νομολογιακής μεταβολής, βλ. Brouwer, O. W.: «Annotation of case C-3/91, Exportur S. A. κατά LOR SA and Confiserie du Tech», *Common Market Law Review*, 1993, σ. 1209 επ.

— το γάλα που χρησιμοποιείται για τη παρασκευή της φέτας, το οποίο προέρχεται από πρόβατα και αίγες της περιοχής παραγωγής, που εκτρέφονται και διατρέφονται με παραδοσιακές τεχνικές·

— τη μέθοδο επεξεργασίας του τυριού φέτα, που εξακολουθεί να είναι το παραδοσιακό σύστημα της φυσικής στραγγίσεως χωρίς πίεση και χρησιμοποιείται από έμπειρους παραγωγούς.

75. Με τις παρατηρήσεις τους, οι επιχειρήσεις Canadane και Αφοί Κουρή, καθώς και η Γερμανική, Αυστριακή και Δανική Κυβέρνηση θεωρούν ότι η ελληνική κανονιστική ρύθμιση για το τυρί φέτα είναι αντίθετη προς τη νομολογία του Δικαστηρίου που καθιερώθηκε με την απόφαση Sekt, διότι το ελληνικό τυρί φέτα δεν έχει χαρακτηριστικά και ιδιότητες που οφείλονται στη γεωγραφική περιοχή παραγωγής του τυριού [92]. Η γεωγραφική προέλευση του τυριού δεν του προσδίδει ειδικά χαρακτηριστικά που επιτρέπουν την εξατομίκευση του τυριού φέτα ως τυπικού προϊόντος των ελληνικών περιοχών που μνημονεύονται στην επίμαχη κανονιστική ρύθμιση.

Το επιχείρημα αυτό πρέπει να απορριφθεί, διότι το Δικαστήριο διευκρίνισε με την απόφαση Exportur την εμβέλεια της αποφάσεως Sekt και δέχθηκε ότι οι ενδείξεις προελεύσεως μπορούν να χρησιμοποιούνται αναφορικά με προϊόντα για τα οποία δεν μπορεί να αποδειχθεί ότι η γεύση, οι ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα οφείλονται στη γεωγραφική προέλευση της παραγωγής τους, μπορούν όμως να έχουν πολύ μεγάλη φήμη μεταξύ των καταναλωτών και να αποτελούν για τους παραγωγούς, οι οποίοι είναι εγκατεστημένοι στις περιοχές τις οποίες καθορίζουν οι ονομασίες αυτές, ένα σημαντικό τρόπο για την εξασφάλιση της πελατείας τους [93]. Αυτή η διευκρίνιση της κοινοτικής νομοθεσίας μού φαίνεται εξόχως λυσιτελής, διότι η απαίτηση μιας απόλυτης σχέσεως μεταξύ του προϊόντος και της «γης» θα εμπόδιζε την προστασία πολλών γεωγραφικών ονομασιών, εφόσον οι σύγχρονες τεχνικές παραγωγής παρέχουν τη δυνατότητα, σχεδόν χωρίς περιορισμό, παρασκευής ενός προϊόντος σε οποιαδήποτε περιοχή. Το «Tupón de Jijona» [μαντολάτο Χιχόνας] μπορούσε κάλλιστα να παράγεται στο Περπινιάν ή στη Στοκχόλμη, πρόκειται όμως για παραδοσιακή ονομασία χρησιμοποιούμενη με επιτυχία από τους παραγωγούς μιας συγκεκριμένης περιοχής και, επομένως, αποτελεί νομίμως προστατευόμενη γεωγραφική ονομασία, σύμφωνα με τη νομολογία Exportur. Το ίδιο συμβαίνει και με την ονομασία «φέτα». Μολονότι μπορεί να είναι συζητήσιμο το ότι η ελληνική φέτα εμφανίζει ειδικά χαρακτηριστικά που οφείλονται στον τρόπο παραγωγής της και ότι αυτός ο τύπος τυριού μπορεί να παραχθεί μόνο σε συγκεκριμένες ελληνικές περιοχές, αυτό που φαίνεται αναμφισβήτητο είναι ότι στην Ελλάδα η ονομασία «φέτα» έχει καλή φήμη μεταξύ των καταναλωτών και επιτρέπει στους παραγωγούς τυριού που χρησιμοποιούν την ονομασία αυτή από πάρα πολύ καιρό να διατηρούν μια πολύ σημαντική πελατεία.

76. Τρίτον, το εσωτερικό ελληνικό δίκαιο προστατεύει τη χρήση της ονομασίας

92 — Προπαρατεθείσα απόφαση Sekt, σκέψη 7.

93 — Προπαρατεθείσα απόφαση Exportur, σκέψεις 27 και 28.

«φέτα». Συγκεκριμένα, οι διατάξεις που θεσπίστηκαν από το 1987 επέβαλαν τεχνικές προδιαγραφές στην παραγωγή και στην εμπορία του τυριού φέτα στο ελληνικό έδαφος, των οποίων η εκπλήρωση ήταν αντικείμενο διοικητικού ελέγχου. Η κανονιστική αυτή ρύθμιση διαφύλασσε τα συμφέροντα των παραγωγών από τον αθέμιτο ανταγωνισμό και προστάτευε τους καταναλωτές από τη χρήση ονομασιών ικανών να τους προκαλέσουν σύγχυση.

Κατά τον χρόνο των περιστατικών της κύριας δίκης, η ελληνική κανονιστική ρύθμιση που προστάτευε την ονομασία «φέτα» τη θεωρούσε ως παραδοσιακή ονομασία και, μεταγενέστερα, το προεδρικό διάταγμα 81/1993 την προστατεύει ρητά ως ονομασία προελεύσεως. Λαμβάνοντας υπόψη τη μεγάλη διαφορά στην υπάρχουσα ορολογία όσον αφορά τους διαφόρους τύπους των γεωγραφικών ονομασιών, θεωρώ ότι η ελληνική κανονιστική ρύθμιση που ίσχυε κατά τον χρόνο των περιστατικών της κύριας δίκης προστάτευε την ονομασία «φέτα» ως έμμεση ένδειξη προελεύσεως, σύμφωνα με την ορολογία που χρησιμοποιεί η νομολογία του Δικαστηρίου [94].

77. Τέταρτον, η ονομασία «φέτα» δεν έχει υποστεί στην Ελλάδα ανεπανόρθωτη διάβρωση που την έχει μεταβάλει σε κοινή ονομασία.

Οι εταιρίες Canadane και Αφοί Κουρή, καθώς και η Γερμανική, η Δανική και η Αυστριακή Κυβέρνηση έχουν υποστηρίξει με τις παρατηρήσεις τους ότι η «φέτα» είναι ονομασία η οποία έχει μεταπέσει σε κοινή, ακόμη και στην ίδια την Ελλάδα. Κατά τη γνώμη τους, η επίμαχη κανονιστική ρύθμιση, που έχει ως αντικείμενο να ευνοήσει τους εγχώριους παραγωγούς, μετέβαλε τεχνητά σε γεωγραφική ονομασία το όνομα «φέτα», το οποίο μέχρι τότε χρησιμοποιούνταν στην Ελλάδα ως κοινή ονομασία για να προσδιορίζει τους διάφορους τύπους άσπρου τυριού σε άλμη που παρασκευάζονταν σε όλη την Ελλάδα από πρόβειο, αίγειο ή αγελαδινό γάλα. Η ονομασία «φέτα» χρησιμοποιούνταν επίσης για την εμπορία των ποικιλιών του τυριού φέτα που εισαγόταν από άλλα κράτη μέλη. Οι αιτούσες επιχειρήσεις της κύριας δίκης θεωρούν ότι το ελληνικό κράτος είχε επιτρέψει τη γενίκευση της χρήσεως της ονομασίας «φέτα» και ήδη ήταν πάρα πολύ αργά να θεσπίσει κανονιστική ρύθμιση προστατεύουσα τον γεωγραφικό χαρακτήρα αυτής της ονομασίας, που είχε μεταπέσει σε κοινή.

Τα επιχειρήματα αυτά δεν μου φαίνονται πειστικά. Δεν νομίζω ότι η ονομασία «φέτα» έχει υποστεί «διάβρωση» όπως αυτήν που υπέστησαν οι εμπορικές ονομασίες άλλων τυριών τα οποία παράγονται και καταναλώνονται σε ευρεία κλίμακα εντός όλων σχεδών των κρατών μελών της ΕΚ. Έτσι, οι ονομασίες «parmesano», «edam», «gouda» ή «mozzarella» έχουν μεταβληθεί σε κοινές ονομασίες διαφόρων τύπων τυριού και εξακολουθούν να προστατεύονται νομίμως μόνον ορισμένες γεωγραφικές ονομασίες των περιφερειακών ποικιλιών τους, όπως «Mozzarella di Bufala Campana», «Parmigiano Reggiano» ή «Noord-Hollandse Gouda». Μεταξύ των λόγων που

94 — Βλ. τον χαρακτηρισμό των ενδείξεων προελεύσεως που προκύπτουν από την προπαρατεθείσα απόφαση Exportur, σκέψεις 11 και 28.

με οδηγούν στο να υποστηρίξω αυτή τη θέση διακρίνονται οι εξής:

— Από το 1987, η Ελλάδα άρχισε να θεσπίζει την κανονιστική ρύθμιση που απέβλεπε στο να διασφαλίσει την προστασία του ονόματος «φέτα» ως γεωγραφικής ονομασίας. Εξάλλου, ο κανονισμός 1107/96 επιβάλλει το ίδιο κριτήριο και καθιερώνει την ονομασία «φέτα» ως ΠΟΠ σε κοινοτικό επίπεδο υπέρ της Ελλάδας, μολονότι εκκρεμούν ενώπιον του Δικαστηρίου διάφορες προσφυγές ακυρώσεως του κανονισμού γι' αυτόν τον λόγο. Μεταξύ των στοιχείων που έλαβε υπόψη η Επιτροπή στην κατάρτιση του κανονισμού 1107/96 διακρίνεται μια έρευνα πραγματοποιηθείσα μεταξύ των καταναλωτών της Κοινότητας το 1994. Η εν λόγω έρευνα [95] καθιστά προφανές ότι η πλειονότητα των Ελλήνων καταναλωτών θεωρεί το όνομα «φέτα» ως γεωγραφική ονομασία, που υποδηλώνει ένα τυρί ελληνικής καταγωγής. Εξάλλου, οι ερωτηθέντες κατά την έρευνα σε όλα τα κράτη μέλη, πλην της Δανίας, οι οποίοι γνώριζαν την ύπαρξη του τυριού φέτα διατύπωσαν κατά πλειοψηφία τη γνώμη ότι πρόκειται για ένα τυρί ελληνικής καταγωγής.

— Η κατανάλωση του τυριού φέτα εντός της ΕΚ συγκεντρώνεται συντριπτικά στην Ελλάδα όπου, κατά την περίοδο 1988-1992, ανερχόταν μεταξύ του 70 % και του 85 % του συνόλου της ΕΚ. Επιπλέον, η πλειονότητα των Ελλήνων καταναλωτών αγοράζουν φέτα παραγόμενη στην Ελλάδα από πρόβειο και/ή αίγειο γάλα. Στα άλλα κράτη μέλη το τυρί φέτα είναι ελάχιστα γνωστό και η κατανάλωσή του είναι αρκετά μειωμένη.

— Η Ελλάδα είναι ο κυριότερος παραγωγός τυριού φέτα εντός της ΕΚ (σχεδόν το 50 %), μολονότι το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής της προορίζεται για την εσωτερική κατανάλωση. Κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες έχει αναπτυχθεί μια σημαντική παραγωγή φέτας από αγελαδινό γάλα στα άλλα κράτη μέλη, ειδικότερα στη Δανία (περίπου το 40 % της κοινοτικής παραγωγής), που κατευθυνόταν κυρίως προς εξαγωγή στις τρίτες χώρες και δεν έχει δημιουργήσει μια σημαντική εσωτερική κατανάλωση στα άλλα κράτη μέλη. Οι Δανοί παραγωγοί, καθώς και οι παραγωγοί των άλλων κρατών μελών, δεν μπορούν να ισχυριστούν ότι η δική τους παραγωγή φέτας συνιστά προγενέστερη συνήθεια, πολύ παλαιά, νόμιμη και παραδοσιακή κατά την έννοια της αποφάσεως Prantl [96], την οποία η Ελλάδα οφείλει να σεβαστεί, διότι στις χώρες αυτές η ονομασία φέτα δεν αποτελούσε έμμεση γεωγραφική ονομασία [97].

95 — Στην προπαρατεθείσα απόφαση Seki, σκέψη 12, το Δικαστήριο υπογράμμισε τις δυσχέρειες που είναι συναφείς με τέτοιου είδους έρευνες, καθώς και τη σχετικότητα της αξίας τους στον προσδιορισμό της υπάρξεως μιας γεωγραφικής ονομασίας.

96 — Προπαρατεθείσα απόφαση Prantl, σκέψη 30.

97 — Στην προπαρατεθείσα απόφαση Exportur, σκέψη 34, διευκρινίστηκε ότι η απόφαση Prantl αφορούσε καταστάσεις συνυπάρξεως μιας έμμεσης εγχώριας ενδείξεως γεωγραφικής προελεύσεως και μιας έμμεσης ενδείξεως αλλοδαπής προελεύσεως.

Οι λόγοι αυτοί με οδηγούν στη σκέψη ότι η ονομασία «φέτα» δεν υπέστη μια διαδικασία γενικεύσεως παρόμοια προς τις ονομασίες άλλων τύπων τυριού. Η παραγωγή μιας ποικιλίας φέτας στα άλλα κράτη μέλη της ΕΚ, διαφορετικής από την επικρατούσα στην Ελλάδα, κατέστησε δυνατό, στην περίπτωσή τους, να μεταπέσει η ονομασία «φέτα» σε κοινή ονομασία στα εν λόγω κράτη, δεν μπορεί όμως να λεχθεί ότι η μετάπτωση της ονομασίας έχει μετακυλιστεί στην εσωτερική ελληνική αγορά, όπου καταναλώνεται κατά προτίμηση η παραδοσιακή φέτα που παρασκευάζεται στις διάφορες ελληνικές περιοχές.

78. Σε συνάρτηση με τα προηγούμενα επιχειρήματα, θεωρώ ότι η κανονιστική ρύθμιση ενός κράτους μέλους που αποβλέπει στην προστασία των δικαιωμάτων τα οποία αποτελούν το ειδικό αντικείμενο μιας γεωγραφικής ονομασίας, όπως η ονομασία «φέτα», δικαιολογείται από λόγους προστασίας της βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας, που καλύπτει το άρθρο 36 της Συνθήκης ΕΚ.

VI — Πρόταση

79. Με βάση τα προαναφερθέντα, προτείνω στο Δικαστήριο, στα υποβληθέντα από το Συμβούλιο της Επικρατείας προδικαστικά ερωτήματα, να απαντήσει ως εξής:

«1) Η κανονιστική ρύθμιση ενός κράτους μέλους η οποία απαγορεύει την εμπορία υπό την εμπορική ονομασία "φέτα" ενός τυριού το οποίο νομίμως παράγεται και διατίθεται στο εμπόριο υπό την εν λόγω ονομασία εντός άλλου κράτους μέλους συνιστά μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικό περιορισμό, αντίθετο προς το άρθρο 30 της Συνθήκης ΕΚ.

2) Η κανονιστική ρύθμιση ενός κράτους μέλους η οποία επιφυλάσσει στα εγχώρια προϊόντα τη χρήση της ονομασίας "φέτα" δεν δικαιολογείται από λόγους προστασίας των καταναλωτών ούτε διαφυλάξεως της ευθύτητας των εμπορικών συναλλαγών.

3) Η κανονιστική ρύθμιση ενός κράτους μέλους που αποβλέπει στην προστασία των δικαιωμάτων τα οποία συνιστούν το ειδικό αντικείμενο μιας γεωγραφικής ονομασίας, όπως η ονομασία "φέτα", δικαιολογείται από λόγους προστασίας της βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας, που καλύπτει το άρθρο 36 της Συνθήκης ΕΚ.»